

Virtuaalista luontopolkua pitkin ympäristökasvatuksen vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa

Eila Aaltonen

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Virtuaalista luontopolkua pitkin ympäristökasvatuksen vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa

Eila Aaltonen
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö
Toukokuu 2023

Eila Aaltonen

Virtuaalista luontopolkua pitkin ympäristökasvatuksen vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa

Vuosi 2023 Sivumäärä 54

Kehittämistyö toteutettiin osana Opetushallituksen rahoittamaa Laurea-ammattikorkeakoulun hanketta, joka on nimeltään Green Art - luonnosta luovasti. Hanke toteutetaan vuoden 2023 aikana verkko-opinnoista ja työpajaviikonlopuista koostuvana täydennyskoulutuksena, joka on suunnattu varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia digitaalista koulutusmateriaalia täydennyskoulutuksen osa-alueelle nimeltään kestävä luontosuhde. Opinnäytetyönä laadittiin koulutusmateriaalikonaisuus, joka kulkee nimellä virtuaalinen luontopolku. Koulutusmateriaali on nähtävissä koulutukseen osallistuville Canvas verkko-oppimisympäristössä, jonka avulla koulutus toteutetaan. Virtuaalisen luontopolun avulla oli tavoitteena vahvistaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten edellytyksiä luoda kestävää luontosuhdetta osana varhaiskasvatuksen arkea.

Koulutusmateriaalin rakentamisen lisäksi kehittämistyön kokonaisuuteen lukeutui osallistuminen yhteen koulutuksen verkkotapaamiseen ja työpajaviikonloppuun sekä omien koulutusosuuksien toteuttaminen koulutukseen osallistuneille näissä yhteyksissä. Kehittämistyön prosessin aikana laadittiin myös hankkeessa kouluttajana olevan Laurean sosiaalialan lehtorin kanssa artikkelikirjoitus, joka on julkaistu Laurea Journalissa.

Opinnäytetyön tietoperusta nojaa Opetushallituksen laatimaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin sekä ympäristökasvatuksesta löytyvään teoretiseen tietoon. Lähestymistapa kehittämistyössä oli konstrukttiivinen. Virtuaalinen luontopolku sisältää kuusi aihealuetta, joiden yhteydessä koulutukseen osallistuvat pääsevät tutustumaan muun muassa luontoaiheisiin kuviin ja teksteihin sekä linkkien kautta erilaisiin Internet-sivustoihin, jotka sisältävät muun muassa artikkeleita, videoita ja oppaita. Virtuaaliseen luontopolkuun liittyy myös kolme keskustelualue, joista yksi on tarkoitettu luontopolkuun liittyvän tehtävän palauttamiselle. Virtuaalinen luontopolku pilotoitiin esittelemällä se Laurean sosionomiopiskelijaryhmälle. Koulutusmateriaalia työstettiin paperisilla kyselylomakkeilla saadun palautteen pohjalta ennen koulutuksen alkamista.

Työelämäkumppani piti koulutusmateriaalia ja kehittämistyön kokonaisuutta hyödyllisenä ja hyvin toteutettuna. Koulutukseen osallistuneiden palautteesta nousi esiin, että koulutusmateriaali oli monipuolista sisältäen teoreettista tietoa ja ideoita toiminnaksi varhaiskasvatuksessa lasten kanssa. Koulutusmateriaali koettiin ulkoasultaan selkeäksi ja esteettiseksi kokonaisuudeksi. Vaikuttaa siltä, että kehittämistyön kokonaisuus vastasi varhaiskasvatusalan ammattilaisten tarpeisiin.

Koulutukseen osallistuneet antoivat palautetta siitä, että virtuaalisessa luontopolussa oli paljon luettavaa ja kokonaisuuden itsenäiseen läpikäymiseen olisi toivottu enemmän aikaa. Virtuaalista luontopolkua voisi kehittää työstämällä sen sisältöä muun muassa videolta seurattavaan tai kuunneltavissa olevaan muotoon.

Asiasanat: varhaiskasvatus, ympäristökasvatus, täydennyskoulutus, kestävä luontosuhde

Eila Aaltonen

Virtual nature trail to strengthen environmental education at early childhood and care

Year

2023

Pages

54

The development work was implemented as a part of a project coordinated by Laurea University of Applied Sciences and funded by Finnish National Agency for Education. The project is called Green Art - creatively from nature. The project is implemented during the year 2023 as a further education for professionals of early childhood education and it consists of online studies and workshop weekends.

The purpose of this thesis was to prepare digital educational material to be used in the further education's subarea called sustainable relationship with nature. A set of educational materials called virtual nature trail was prepared as a thesis. The educational material is to be seen by individuals taking part of the education at Canvas online learning environment whereby the education is executed. The objective by using the virtual nature trail was to strengthen the ability of professionals of early childhood education to create sustainable relationship with nature as part of daily life at early childhood education and care.

In addition to preparing of the educational material, the entity of development work included a participation to one of the education's online meetings and workshop weekends. During the development work process an article was written together with a Laurea's lecturer in Social Services, who also works in project as an educator. The article is published in Laurea Journal.

The theoretical background of the thesis relies on the basis of the early childhood education plan formulated by Finnish National Agency for Education along with theory knowledge that can be found of environmental education. The approach of the development work is constructive. The virtual nature trail contains six subject areas that allows the participants of the education to familiarize oneself to nature theme pictures and texts. By using links it is also possible to examine different Internet sites that inter alia contains articles, videos ja guides. The virtual nature trail is accompanied by three subforums, one of which is meant to be used for returning an assignment included in the nature trail. Virtual nature trail was piloted by demonstrating it to a group of Laurea's students of Social Services. The educational material was worked on based on the feedback gathered by using paper questionnaire before the education was started.

The principal of the thesis considered the education material and the entity of development work to be useful and well-executed. The feedback given by the participants of the education showed up that the education material was diverse including theoretical information and ideas for activities to be realized with children at early childhood education and care. The layout of the educational material was found to be lucid and aesthetic whole. The results indicate that the development work met the needs of the professionals of early childhood education.

The participants of the education mentioned in their feedback that the virtual nature trail included a lot to read, and it would have been wished to have more time to go through the education whole independently. The virtual nature trail could be developed by working on parts of its content into a form that could be watched from video or listened.

Keywords: early childhood education, environmental education, further education, sustainable relationship with nature

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Työelämäkumppani ja kehittämistyön lähtökohdat	8
2.1	Työelämäkumppani ja yhteistyö	8
2.2	Kehittämistyön lähtökohdat	9
3	Täydennyskoulutus ja koulutusmateriaalin laatiminen	11
3.1	Täydennyskoulutus motivaation ja taitojen tukijana	11
3.2	Hyvin toteutettu koulutus ja koulutusmateriaali	11
3.3	Virtuaalinen luontopolku koulutusmateriaalina.....	13
4	Kasvatus, varhaiskasvatus ja pedagogiikka	14
5	Ympäristökasvatus ja kestävä kehityksen kasvatus varhaiskasvatuksessa	15
6	Kuvallinen ilmaisu ja kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa	18
7	Kehittämistyö työskentelymuotona	19
7.1	Kehittämistyön tarkoitus ja tavoitteet.....	19
7.2	Lähestymistapana konstrukttiivinen tutkimus	20
7.3	Kysely kehittämistyön oleellisena menetelmänä	21
8	Ideana virtuaalinen luontopolku - Kehittämistyön suunnittelu	22
8.1	Kehittämistyön prosessin vaiheet.....	22
8.2	Virtuaalisen luontopolun suunnittelu.....	23
9	Virtuaalisen luontopolun muotoutuminen - Kehittämistyön toteuttaminen	25
9.1	Virtuaalisen luontopolun rakentaminen.....	25
9.2	Virtuaalisen luontopolun pilotointi	30
9.3	Verkkotapaaminen ja työpajaviikonloppu	34
10	Kehittämistyön arviointi.....	36
10.1	Opinnäytetyön luotettavuus	36
10.2	Työelämäkumppanin palaute.....	37
10.3	Koulutukseen osallistuneiden palaute.....	38
10.4	Itsearviointi tavoitteiden saavuttamisesta	39
11	Pohdinta	40
11.1	Opinnäytetyön eettisyys	40
11.2	Virtuaalisen luontopolun kehittäminen edelleen	41
	Lähteet.....	43
	Kuviot	46
	Liitteet	47

1 Johdanto

Hiljattain julkaistussa Megatrendit 2023 -selvityksessään Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (Sitra) sanoittaa ympäristön tilaa luonnon kantokyvyn murenemisella (2023, 6). Sitran muotoilema ilmaisu antaa vahvan signaalin erilaiselle kehittämistyön tarpeelle kestävän elämäntavan tukemiseksi ja toteuttamiseksi. Läpi yhteiskunnan kulkevana aiheena kestävä elämäntapa näyttäytyy myös kasvatuksen osa-alueena aina varhaiskasvatuksesta lähtien. Onkin aiheellista antaa huomiota varhaiskasvatusalan ammattilaisten kokemuksille omista kykyistään vastata kestävän elämäntavan kasvatuksen haasteisiin. Erilainen täydennyskoulutus tukee varhaiskasvatusalan ammattilaisten osaamista sekä vahvistaa motivaatiota kohdata myös haastavia tilanteita ja aihepiirejä. Onnistunut täydennyskoulutus kykenee huomioimaan sekä organisaation, että varhaiskasvattajien tarpeita ja toiveita.

Tässä raportissa tarkastellaan kehittämistyömuotoista opinnäytetyötä, joka toteutettiin osana Opetushallituksen rahoittamaa Laurea-ammattikorkeakoulun hanketta nimeltään Green Art -luonnosta luovasti. Kehittämistyön toimeksiantajana toimi Laurea-ammattikorkeakoulu. Green Art -luonnosta luovasti -hanke toteutetaan verkko-opinnoista ja työpajapäivistä koostuvana koulutuksena, joka alkoi huhtikuussa 2023. Koulutus on varhaiskasvatusalan ammattilaisille suunnattua täydennyskoulutusta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia digitaalista koulutusmateriaalia täydennyskoulutuksen osa-alueelle nimeltään kestävä luontosuhde. Opinnäytetyönä laadin koulutusmateriaalikonaisuuden, joka kulkee nimellä virtuaalinen luontopolku. Koulutusmateriaali on nähtävissä koulutukseen osallistuville Canvas verkko-oppimisympäristössä, jonka avulla koulutus toteutetaan. Virtuaalisen luontopolun avulla oli tavoitteena vahvistaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten edellytyksiä luoda kestävä luontosuhdetta osana varhaiskasvatuksen arkea.

Opinnäytetyötä kokonaisuutena ajatellen oli työskentelyni tavoitteena myös kiitettävällä tavalla läpiviety henkilökohtainen oppimisprosessi, jossa keskeisessä osassa olivat yhteistyöhön, koulutusmateriaalin laatimiseen, prosessin hallintaan sekä hanketyöskentelyyn liittyvien henkilökohtaisten taitojeni kehittäminen. Kiinnostuin Green Art -luonnosta luovasti -hankkeesta sen varhaiskasvatuksen alueelle sijoittuvan kestävän elämäntavan ja ympäristökasvatukseen liittyvien teemojen vuoksi, ja hain hankkeeseen mukaan opinnäytetyön tekijäksi.

Tässä opinnäytetyössä virtuaalinen luontopolku näyttäytyy siten, että laatimani koulutusmateriaalin sisällössä on virtuaalista luontopolkua ilmentäviä ominaisuuksia. Opinnäytetyön tavoitteeseen päästiin opintojakson koulutusta ja koulutusmateriaalia tavoitteellisesti ja dialogisesti suunnittelemalla ja toteuttamalla. Koulutuksen vahvuutena on ollut täydennyskoulutukseen osallistuvien tarpeista kiinnostunut kouluttajatiimi, joka luo turvallista ilmapiiriä

koulutukseen osallistuvien vuorovaikutukselle ja oppimiselle sekä luottaa positiivisen kokemuksellisuuden voimaan.

2 Työelämäkumppani ja kehittämistyön lähtökohdat

Työelämäkumppani kehittämistyölleni löytyi Laurea-ammattikorkeakoulun hanketoiminnan kautta. Kehittämistyön suuntaviivat määrittivät hankkeen hankesuunnitelmasta löytyvien tavoitteiden hahmottelemina.

2.1 Työelämäkumppani ja yhteistyö

Kehittämistyö toteutettiin osana Opetushallituksen rahoittamaa Laurea-ammattikorkeakoulun hanketta, joka on nimeltään Green Art - luonnosta luovasti. Kehittämistyön toimeksiantajana oli Laurea-ammattikorkeakoulu. Toimeksiantajan yhteyshenkilönä toimi Laurea-ammattikorkeakoulun lehtori, joka on Green Art -hankkeen projektipäällikkö ja yksi kouluttajista. Hankkeessa on mukana lisäksi kaksi muuta kouluttajaa, jotka ovat Laurea-ammattikorkeakoulun lehtoreita. Kehittämistyöhön liittyvästä yhteistyöstä on laadittu yhteistyösopimus ja opinnäytetyöllä on Laurea-ammattikorkeakoulun myöntämä tutkimuslupa (liite 1). Itsenäinen työskentelyni pohjautui Green Art -hankkeen hankesuunnitelman tavoitteisiin sekä työelämäkumppanin toiveisiin. Niiden pohjalta laadin kehittämistyön eri vaiheissa suunnitelmia, jotka esittelin työelämäkumppanille. Kun suunnitelmani olivat saaneet myönteistä palautetta, etenin niiden toteuttamisen kanssa varsin itsenäisesti työskennellen. Konkreettisista työni tuloksista keskusteltiin läpi kehittämistyön prosessin, ja huomioin työelämäkumppanin antamaa palautetta. Koulutusmateriaalin laatimisessa tarvittavien, ja itselleni siinä yhteydessä uusien, tietoteknisten ohjelmien ja työkalujen käyttöön sain perehdytystä ja ohjausta työelämäkumppaniltani.

Laurea-ammattikorkeakoulu on Uudellamaalla sijaitseva ammattikorkeakoulu, jonka toiminta on vakinaistettu vuonna 2000 (Laurea 2023a). Laurea-ammattikorkeakoulun monipuolisen yhteistyön piiriin kuuluu niin kuntia, alueneuvottelukuntia kuin erilaisia kansainvälisiä toimijoitakin (Laurea 2023b). Alkuvuodesta 2023 Laurea-ammattikorkeakoulussa oli käynnissä noin 80 ulkoisen rahoituksen TKI-hanketta eli tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa toteuttavaa hanketta (Laurea 2023c).

Laurea-ammattikorkeakoulu määrittelee strategiassaan arvoikseen avoimuuden, vaikuttavuuden ja vastuullisuuden. Avoimuus tulee esille pyrkimyksenä toiminnan läpinäkyvyyteen, ja on mukana mahdollistamassa keskinäistä luottamusta. Laurea-ammattikorkeakoulun yhteiskunnallinen vaikuttavuus tulee esille työelämäosaamisen ja elinvoiman kehittymisenä Uudellamaalla. Vastuullisuudella viitataan vastuuseen omasta työstään ja yhdessä tekemisestä. Taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehitys tulee huomioiduksi Laurean

toiminnassa, ja toimijana se on mukana luomassa uusia kestävän kehityksen ratkaisuja. (Laurea 2023d.)

2.2 Kehittämistyön lähtökohdat

Green Art - luonnosta luovasti -hankkeen tavoitteeksi on sen hankekuvauksessa määritelty menetelmäosaamisen tarjoaminen varhaiskasvatuksen henkilöstölle liittyen kuvalliseen ilmaisuun ja elävään luontosuhteeseen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisen ympäristökasvatuksen vahvistaminen (Green Art - luonnosta luovasti). Hanke toteutetaan verkko-opinnoista ja työpajaviikonlopuista koostuvana koulutuksena, jonka alkoi huhtikuun alussa 2023 ja jatkuu syksyn 2023 loppuun saakka. Koulutus sisältää kolme moduulia (kestävä luontosuhde, taidetta luonnossa ja luontoympäristön merkitys varhaiskasvatuksessa), joista opinnäytetyöskentelyni osuus kohdistui ensimmäiseen moduuliin nimeltään kestävä luontosuhde liittyen näin erityisesti kestävän luontosuhteen teemaan. Koko täydennyskoulutuksen laajuus on kahdeksan opintopistettä, joista kestävä luontosuhde on kaksi opintopistettä ja kaksi seuraavaa moduulia ovat kolme opintopistettä kumpikin.

Green Art - luonnosta luovasti -hankkeen hankekuvaus kertoo varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) arvopohjan rakentuvan kestäväälle elämäntavalle, jossa ekologisuudella ja ympäristökasvatuksella on oleellinen asema. Hankekuvauksessa tuodaan esille myös, että tarve hankkeelle perustuu niin Laurea-ammattikorkeakoulun täydennyskoulutuksissa esiin tulleeseen tietoon kuin myös Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) vuonna 2021 laatiman selvityksen tuloksiin siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on tarvetta ja halua parantaa kuvallisen ilmaisun menetelmäosaamistaan. Lisäksi yhteenvedossaan eri arviointien johtopäätöksistä ja kehittämisehdotuksista Karvi (2021) tuo esiin, että täydennyskoulutusta liittyen taidekasvatukseen, tutkivaan toimintaan ja monilukutaitoon on tärkeää vahvistaa.

Etenkin koulutuksen ensimmäistä moduulia ajatellen voidaan perusteita sen tarpeelle löytää myös laajemmalla yhteiskunnalliselta pohjalta. Sitran tammikuussa 2020 julkaisemista tulevaisuuden megatrendeistä ensimmäiseksi on mainittu ”kiire ekologiselle jälleenrakentamiselle”. Sitran (2020, 15) megatrendit 2020 -selvityksessä tuodaan esiin juuri nyt vallitseva tarve reilulle siirtymälle kestäväan yhteiskuntaan, ja korostetaan ympäristöhaasteiden edellyttävän yhteistä toimintaa. Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli (IPCC) toteaa vuonna 2022 julkaistussa raportissaan, että siinä missä ilmastotyöhön on oleellista ottaa mukaan kaikki toimijat aina kansalaisista valtioon, tulee myös ilmastotoimien rahoitukseen kiinnittää huomiota kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja sektoreilla (Suomen ympäristökeskus 2022).

Epäoleellinen ei ole myöskään Sitran (2020, 16) esittämä huomio siitä, että maapallon tilan kestävyyskriisiin liittyvä voimakkaasti ihmisten kokemat tunteet, joilla voi olla erilaisia vaikutuksia eri ihmisille heidän toimintansa motivoimisessa. Samaisessa selvityksessä linjataan, että tulevaisuuden kannalta voisi olla parempi puhua ilmastoahdistuksen sijaan ilmasto- tai

ympäristötunteista. Varhaiskasvatuksen toimintakentällä kasvattajien ja lasten ympäristöä huomioivaan toimintaan liittyy oleellisesti ympäristökasvatus ja kestävän elämäntavan periaatteiden yhteinen toteuttaminen. Lasten kanssa toimiessa on oleellista erilaisten tunteiden käsittely, myös sellaisten, joita lapsilla nousee ympäristön tilaan liittyen.

Kohdatakseen asianmukaisesti lasten ympäristötunteita on varhaiskasvattajan oleellista tehdä tietoisia havaintoja omasta ympäristösuhteestaan sekä erilaisista ympäristöön liittyvistä tunteistaan. Varhaiskasvatusikäisiä lapsia (siinä missä lapsia muutoinkaan) ei tule pelotella ilmastomuutoksella ja ympäristökriisillä, vaan huoltajilla ja kasvattajilla on vastuu käsitellä näitä aiheita lasten kanssa ratkaisukeskeisesti ja toiveikasta toimijuutta opettaen ja vahvistaen. Ympäristö- ja luontokasvatuksella voidaan vaikuttaa positiivisesti jo pienten lasten suhtautumiseen omaan ympäristöönsä, antaa heille ikätasoisia keinoja toimia ympäristön ja luonnon suojelemiseksi sekä rakentaa kykyä käsitellä moninaisia tunteita, joita he vääjäämättä tulevat ilmastoon ja ympäristön tilaan liittyen kohtaamaan kasvaessaan isommiksi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa käsitellään varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämistä ja sitä ohjaavia periaatteita. Tässä yhteydessä tuodaan esiin, että ”kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävän elämäntavan välttämättömyys” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 30). Samassa yhteydessä jatketaan, että vastuullinen suhtautuminen luontoon ja ympäristöön tuodaan esiin arjen valinnoissa ja toimissa. Ja mainitaan vielä, että välineiden ja tilojen yhteiskäyttö, kohtuullisuus, säästäväisyys, korjaaminen ja uusiokäyttö ovat kaikki varhaiskasvatuksessa edistettäviä asioita.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia digitaalista koulutusmateriaalia täydennyskoulutuksen osa-alueelle nimeltään kestävä luontosuhde. Opinnäytetyönä laadin koulutusmateriaalikonaisuuden, joka kulkee nimellä virtuaalinen luontopolku. Koulutusmateriaali on nähtävissä koulutukseen osallistuville Canvas verkko-oppimisympäristössä, jonka avulla koulutus toteutetaan. Virtuaalisen luontopolun avulla oli tavoitteena vahvistaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten edellytyksiä luoda kestävä luontosuhdetta osana varhaiskasvatuksen arkea. Virtuaalisen luontopolun keskiössä ovat kestävän elämäntavan ja kestävän luontosuhteen aihealueet, sillä ne ovat täydennyskoulutuksen ensimmäisen moduulin teemoina. Täydennyskoulutuksen toisessa moduulissa koulutukseen osallistuvat varhaiskasvatuksen ammattilaiset siirtyvät tarkastelemaan luonnon avulla toteutettavaa taidetta. Johdatellakseni koulutukseen osallistuvia sujuvasti moduulin 1 aiheesta moduulin 2 aiheen puolelle sijoitin virtuaalisen luontopolun loppuun osion, jossa luodaan katsausta kestävään kehitykseen kuvallisessa ilmaisussa. Tästä syystä käsittelen raportissani lyhyesti myös kuvallista ilmaisua varhaiskasvatuksessa.

3 Täydennyskoulutus ja koulutusmateriaalin laatiminen

Täydennyskoulutus käsitteenä voi pitää sisällään monenlaisia konkreettisia ratkaisuja. Erilaiset koulutusmuodot asettavat kouluttajat pohtimaan kulloisellekin koulutukselle tarkoituksenmukaisia toimintatapoja. Koulutusmateriaalin käyttämisessä ja luomisessa hyvän verkkomateriaalin tavoittaminen edellyttää vielä omanlaistaan huomiota.

3.1 Täydennyskoulutus motivaation ja taitojen tukijana

Täydennyskoulutus on yleisnimitys erilaisille koulutuksille, joiden tarkoituksena on yksilöiden osaamisen lisääminen ja täydentäminen. Monesti tässä yhteydessä voidaan puhua myös osaamisen kehittämisestä. Täydennyskoulutusta järjestetään ja tarjotaan erilaisia oppimisen ja opiskelun muotoja hyödyntäen, joista esimerkkeinä voivat toimia asiantuntijakoulutukset sekä ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opintojaksot. (Koulutus.fi 2021.)

Täydennyskouluttautuminen on kannattavaa useastakin syystä. Kouluttautuminen tukee ja vahvistaa yksilön motivaatiota ja osaamista sekä parantaa mahdollisuuksia uralla etenemiselle. Monet täydennyskoulutukseen hakeutuvat haluavat oppia uutta ja kehittää itseään. Täydennyskoulutus soveltuu oman osaamisen täydentämiseen, ammattitaidon syventämiseen ja asiantuntijuuden kehittämiseen kuin myös jonkin uuden oppimiseen esimerkiksi alan vaihdon yhteydessä. (Koulutus.fi 2021.)

3.2 Hyvin toteutettu koulutus ja koulutusmateriaali

Terkki-Mallat (2020) katsoo, että asiakas- ja oppijälähtöistä koulutusta rakennettaessa on hyvä asettaa silmille niin sanotut asiakas-oppija-silmälasit, jotka auttavat suuntaamaan suunnittelua tarkoituksenmukaisesti. Hän jatkaa, että lisäksi on huomioitava suunnittelun eri näkökulmia ja oltava tietoinen, millaista tutkimustietoa oppimisesta on olemassa. Hän luo katsojasta myös muun muassa oppijaan sekä koulutuksen tavoitteisiin ja vaikuttavuuteen. Tällöin keskiössä on oppijan tarpeet, toiveet ja mahdollisuudet sekä koulutuksen tavoitteiden ja vaikuttavuuden määrittely.

HY+ on Helsingin yliopiston rahastojen omistama yhtiö, joka on erikoistunut täydennyskoulutukseen, jatkuvaan oppimiseen ja erilaisiin kehittämispalveluihin (Helsingin yliopisto 2023). Kankainen (2021) on koontanut blogikirjoitukseensa kommentteja ihmisiltä, jotka ovat ottaneet osaa HY+:n valmennukseen nimeltä Koulutusten ja valmennusten suunnittelu asiakas- ja oppijälähtöisesti. Näissä kommentteissa nousee esiin ahkeran ja huolellisen suunnittelun tärkeys sekä linjakkuuden vaaliminen. Konstruktiiivisella linjakkuudella tarkoitetaan sitä, että opetuksen ja koulutuksen tavoitteet, sisältö, menetelmät ja arviointi ovat sopusoinnussa eli linjassa keskenään. Linjakkuus toimii aktiivisen ja ymmärryksen pyrkivän oppimisen tukena, ja yhtenä sen tärkeänä tekijänä on hyvä oppimisilmapiiri. (Helsingin yliopisto 2017.) Opiskelijan

motivaatiota ja aktiivisuutta lisää hänen kokemuksensa siitä, että organisaatiolähtöisten tavoitteiden lisäksi koulutuksessa on kiinnitetty huomiota myös hänen tarpeisiinsa (Kankainen 2021).

Etäyhteyksillä toteutettavat koulutukset edellyttävät omanlaistaan huomiota. Niiden äärellä on syytä pohtia ja tarkastella erityisesti sitä, miten voitaisiin luoda yhteisöllistä tunneilmas-toa. (Kankainen 2021.) Laadittaessa verkkokoulutusta tulee siihen osallistuville tarjota tarkas-teltavaksi monipuolisia median muotoja. Käsiteltävien asiakokonaisuuksien tulisi olla pieniä mittavien tehtäväkokonaisuuksien sijaan. Vertaispalautetta edellyttämää tehtävää voidaan hyödyntää osallistujien motivoimiseksi. Tällaisessa tehtävässä opittavia asioita yhdistetään omiin kokemuksiin ja samalla tutustutaan muihin osallistujiin. Hyvään ja riittävään ohjeistuk-seen on syytä panostaa, jotta osallistujan tarpeisiin voidaan vastata, ja luoda mahdollisuuksia tavoitteelliselle oppimiselle. Verko-koulutusta suunnittelevan on kannustettavaa hyödyntää omaa luovuuttaan, ja uskallettava käyttää uudenlaisiakin ratkaisuja silloin, kun niiden voi-daan katsoa motivoivan koulutukseen osallistujia. (Sadeharju 2020.)

Lähiopetuksessa kouluttajan on mahdollista antaa koulutukseen osallistujille erilaisia ohjeita liittyen opiskeluun ja käytettävissä olevaan materiaaliin. Verkkokoulutuksessa opastus ja oh-jaus tulee sen sijaan liittää käytettävissä olevaan materiaaliin (Kupias & Koski 2012, 86.) Verkkomateriaali, joka on ohjauksellista voi olla joko opiskelua opastavaa tai oppimista oh-jaavaa materiaalia. Materiaalin opastavuuteen sisältyvät muun muassa annetut neuvot ja tuki sekä osallistujien orientoituminen verkko-oppimiseen. Opastavan materiaalin tavoitteena on ilmentää osallistujille koulutuksen kokonaisuutta sekä mahdollistaa dialogisuus verkossa. Oh-jaavan materiaalin tarkoituksena taas on tukea osallistujien itsenäistä pohdintaa sekä kannus-taa heitä käyttämään muuta löydettävissä olevaa materiaalia. Tällaista ohjauksellisuutta voi-daan toteuttaa muun muassa materiaalissa olevilla testeillä, avoimilla kysymyksillä ja kyseen-alaistuksilla. Ohjaava materiaali on luonteeltaan keskustelevaa. Hyvä ohjaava materiaali myös ennakoii ja ottaa huomioon mahdollisia kysymyksiä ja ongelmia, joita osallistujille saat-taa ilmaantua koulutuksen aikana. (Nokelainen & Sointu 2004, Kupiaksen & Kosken 2012, 86 - 87 mukaan.)

Toimivassa verkkoluennoinnissa voidaan hyödyntää suurelta osin samoja havainnollistamisen periaatteita kuin lähiopetuksenakin toteutettavassa luennoinnissa. Verkkoluennoilla on tär-keää jäsenellä asioita selkeästi ja edetä johdonmukaisesti. Lisäksi on oleellista toistaa ja tuoda keskeisiä asioita esiin useammassa yhteydessä. Havainnollisuuteen vaikuttavina teki-jöinä kuvan ja äänen laatuun tulee kiinnittää huomiota. Mahdollisesti käytettävään diamateri-aaliin liittyvät samat ohjeet ja vinkit kuin lähiopetukseenkin: selkeys, johdonmukaisuus, riit-tävä väljyys ja itsenäiseen ajatteluun haastaminen. (Kupias & Koski 2012, 76 - 87.)

3.3 Virtuaalinen luontopolku koulutusmateriaalina

Luontoympäristön positiivisista vaikutuksista ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin on saatavissa tietoa ja tukea tutkimustuloksista. Tyrväisen ym. (2014, 1 - 8) tutkimuksen tulokset puhuvat sen puolesta, että jo lyhyt vierailu luontoalueella lievittää stressiä rakennettuun ympäristöön verrattuna. Kyseisessä tutkimuksessa tarkasteltiin ympäristön vaikutuksia yksilöihin sekä fysiologisia että psyykkisiä mittausten menetelmiä käyttäen. Tutkimuksen tuloksista ilmenee, että viherympäristöt lisäävät positiivista mielialaa, vireyttä sekä tunnetta palautumisesta, kun taas rakennettu kaupunkiympäristö laskee niitä. Lisäksi luovuuden tuntemukset ovat vahvempia viherympäristöissä. Myös Korpela ym. (2014, 9) ovat tutkimuksellisesti todenneet luontoympäristön virkistyskäytön tukevan yksilöiden hyvinvointia.

Hyvinvoinnin kannalta eheyttäviä ja positiivisia vaikutuksia voi olla myös virtuaalisilla luontokokemuksilla, joita voivat edustaa muun muassa luontovideoiden katselu tai luonnon äänien kuuntelu (Nurro & Laapotti, 2021). Nurro & Laapotti (2021) avaavat virtuaaliluonnon käsitettä viittaamalla Nukariseen, joka aloittaa kertomalla kyseessä olevan laaja ja monimuotoinen käsite. Hän jatkaa virtuaalisuudella tarkoitettavan ”läsnäolon tunnetta teknologian keinoin”, ja virtuaaliluonnolla pyrittävän ”simuloimaan luontokokemusta johonkin tiettyyn käyttötarkoitukseen”. Samassa yhteydessä Hamari täydentää kuvaa virtuaaliluonnosta mainitsemalla sen edustavan ”käytännössä mitä vain keinotekoisesti simuloituja luonnon ominaisuuksia”, joita tarjotaan ihmisille yhden tai useamman aistin välityksellä.

Ojala ym. (2022, 1 - 7) ovat tutkineet virtuaalisesti tuotettujen luontoympäristöjen vaikutusta tietotyöntekijöihin heidän työpäiviensä taukojen aikana. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että kaikki tauot vähentävät stressiä jossain määrin, mutta koettu palautuminen on suurempaa työntekijöillä, jotka taukonsa aikana saavat sekä nähtyjä että kuultuja luontovaikutteita kuin niillä, jotka saavat vain kuultuja luontovaikutteita tai eivät lainkaan. Koettu palautuminen oli suurinta työntekijöillä, jotka saivat viettää taukonsa metsä- ja vesimaisemavideoiden ääressä kuullen samalla luontoääniä.

Käsitteellä virtuaalinen luontopolku voidaan viitata sen kaltaiseen virtuaaliseen tuotokseen, jolla simuloidaan luonnon ympäristössä olevan luontopolun elementtejä esimerkiksi kuvan, äänen ja videon avulla. Koulutusmateriaalina toimivan virtuaalisen luontopolun voidaan katsoa olevan tämän kaltainen virtuaalinen tuotos, joka sisältää koulutusmateriaalia, ja tähtää sen myötä toteutuvaan tavoitteelliseen tietojen ja taitojen kehittymiseen ja vahvistumiseen. Tavoillaan simuloida luontokokemusta virtuaalisen luontopolun voi perustellusti toivoa vaikuttavan myönteisesti koulutukseen osallistuvien mielialaan, ja vahvistavan mahdollisesti myös motivaatiota opiskeltavia asioita kohtaan.

4 Kasvatus, varhaiskasvatus ja pedagogiikka

Varhaiskasvatuksen toteuttamista Suomessa määrittävät ja ohjaavat varhaiskasvatustalaki sekä Opetushallituksen laatima varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Valtakunnallisena määräyksenä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet toimii yhteisenä perustana paikallisesti laadittaville varhaiskasvatussuunnitelmiin ohjaten ”varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä” sekä edistämisen ”laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 7 - 8).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään kasvatusta toiminnaksi, jonka avulla kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät eteenpäin, mutta myös muovautuvat ja uudistuvat. Siinä missä kasvatuksella tavoitellaan kulttuuriperinnön ja tärkeiksi koettujen arvojen siirtämistä uudelle sukupolvelle, edustaa se myös lasten ohjaamista kohti omien mielipiteiden muodostamista sekä kriittisen ajattelun ja eettisesti kestävän toiminnan harjoittamista. Kasvatuksella on sivistyksellinen tehtävä, jossa lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista ohjataan tietoisesti niin, että lapsille muodostuu kyky havaita oman toimintansa vaikutuksia muihin ihmisiin ja ympäristöönsä. Tavoitteena on lisäksi tukea lasten kehitystä siten, että he toimisivat ja käyttäisivät osaamistaan myös toisten hyväksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 23.)

Varhaiskasvatustalaki (540/2018) määrittelee varhaiskasvatuksen lapsen suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaksi kokonaisuudeksi, jossa pedagogiikka on erityisesti painottuneena. Varhaiskasvatus voidaan nähdä monimuotoisena yhteiskunnallisena palveluna. Sen tehtävänä on toimia lasten huoltajien kanssa yhteistyössä edistääkseen lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatus toimii lasten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden puolesta, ja sillä on syrjäytymistä ehkäiseviä vaikutuksia. Lasten osallisuus ja aktiivinen toimijuus yhteiskunnassa saavat tukea varhaiskasvatuksen mahdollistamasta oppimisesta. Varhaiskasvatus myös tukee huoltajien tekemää kasvatusta ja tekee mahdolliseksi huoltajien työnteon tai opiskelun. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 14.) Varhaiskasvatus lukeutuu osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää, ja sen järjestäjänä voi toimia kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 7 - 8).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puhutaan pedagogiikasta, joka pohjautuu määriteltyyn arvoperustaan, ja valaisee lapsesta, lapsuudesta ja oppimisesta muodostettua käsitystä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittelevät pedagogiikan käsitteeksi, jolla viitataan monitieteiseen, erityisesti kasvatustieteeseen ja varhaiskasvatustieteeseen tietoon perustuvaan, ammatillisesti johdettuun ja ammattihenkilöstön toteuttamaan suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen toimintaan lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteuttamiseksi. Pedagogiikan vaikutus kulkee läpi varhaiskasvatuksen kokonaisuuden, jossa merkitystä on sillä, että henkilöstö

omaisi yhteistä ymmärrystä lasten oppimisen ja hyvinvoinnin edistämiseksi parhaalla tavalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 22.)

Lasten ja henkilöstön välinen vuorovaikutus ja yhteinen toiminta on pedagogisen toiminnan toteutumisen aluetta. Tässä toiminnassa on oma sijansa niin lasten omaehtoisella, henkilöstön ja lasten yhdessä pohtimalla kuin henkilöstön suunnittelemallakin toiminnalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 38.) Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä kuvataan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa viidellä erilaisella oppimisen alueella, joita ovat kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42).

5 Ympäristökasvatus ja kestävä kehityksen kasvatus varhaiskasvatuksessa

Ympäristön tilan aiheuttama huoli herätti keskustelua 1960-luvulla siinä määrin, että ympäristökeskustelun tuloksena syntyi käsite ympäristökasvatus. Ympäristökasvatuksen määritelmää olivat oleellisesti mukana luomassa kansainväliset järjestöt ja niistä etenkin Yhdistyneet kansakunnat (YK) ja Unesco, joka on YK:n koulutukseen perehtynyt alajärjestö. Ympäristökasvatuskonferenssissa Tbilisissä vuonna 1977 laadittiin julistus, johon kirjattiin, että ympäristökasvatukseen vaikuttavia periaatteita ovat muun muassa tieteidenvälisyys sekä ymmärrys ympäristöaiheiden moniulotteisuudesta. Lisäksi julistuksessa mainitaan aiheeseen liittyvinä tarpeellisinä taitoina ongelmanratkaisu ja kriittinen ajattelu. 1980-luvulla ympäristökasvatuksen tutkimuksessa nostettiin erityisesti esiin ympäristövastuullisen käyttäytymisen tärkeyttä. 1990-luvulle tultaessa ympäristökasvatuksessa vahvistuivat kriittisen ajattelun lisäksi muun muassa arvokasvatus. (Cantell, Aarnio-Linnavuori & Tani 2020, 10 - 13.)

Suomessa käsite ympäristökasvatus vakiintui käyttöön 1980-luvulla, ja sitä seurasi käsite kestävä kehitys, joka toi ympäristökasvatukseen uuden sisällöllisen lisän (Cantell ym. 2020, 14). Uuden käsitteen käyttö yleistyi Brundtlandin raportin myötä, jossa kestävä kehitys määritellään ”kehitykseksi, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa” (Brundtlandin *Yhteinen tulevaisuutemme* -raportti 1988, Parikka-Nihdin & Suomelan 2014, 21 mukaan). Kestävä kehitys sisältää neljä eri kestävyiden osa-alueita, joita ovat ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen kestävyys.

Kestävä kehityksen kasvatus käsitteenä on saanut sekä kiitosta että kritiikkiä. Sen hyviin puoliin on katsottu lukeutuvan muun muassa sen myönteinen ja ratkaisukeskeinen ote. Sen sijaan, että kestävä kehityksen kasvatus olisi kapea-alaista ja ainoastaan luontokasvatukseen keskittyvää, antaa se mahdollisuuden käsitellä aiheita, jotka ovat monipuolisia ja monimutkaisia. Kestävä kehityksen kasvatus tavoittelee myös yksilön voimaantumista ja yhteisöllistä

muutosta. Toisaalta myös ympäristökasvatuksessa ympäristö käsitetään pääosin laajasti, jolloin se sisältää niin sosiaalisen, kulttuurisen kuin taloudellisenkin ympäristön ulottuvuuksia. Kriittisessä puheessa nousee esiin myös se, että kestävän kehityksen käsitteeseen liittyy risti-riitoja ja tulkinnanvaraisuutta. Tämä voi tulla esiin niin, että kestävän kehityksen käsitettä voidaan käyttää erilaisin tavoin, jolloin sitä voidaan käyttää toisistaan eroavien tavoitteiden ajamiseksi. On mahdollista, että kestävän kehityksen ohjelma ei välttämättä auta ongelmien ratkaisussa, jos toimija soveltaa käsitettä itseään hyödyttävällä tavalla. Kestävän kehityksen kasvatusta sisältäkin haasteen pitää esillä aidosti ympäristön kannalta oleellisia asioita. (Cantell ym. 2020, 15.)

Erilaiset kestäväan kehitykseen ja ympäristöön liittyvään kasvatukseen yhdistettävät termit eivät ole tässä päivässä täysin yksiselitteisesti ja selkeästi toisistaan eroavasti määriteltävissä. Näiden käsitteiden syntyyn ja määrittelyyn ovat vaikuttaneet erilaiset aikakaudet, kansainvälisyys, käsitteisiin kohdistettu kritiikki sekä niistä löydettävät (ja etenkin erilaisissa yhteyksissä mahdollisesti esiintyvät) painotukset ja näkökulmaerot. Cantell ym. (2020, 16) kiteyttävätkin, että ympäristökasvatus ja kestävän kehityksen kasvatusta on mahdollista nähdä lähes samaa tarkoittavina käsitteinä, ja toisaalta myös melko erillisinä kasvatuksen suuntauksina. He jatkavat, että on myös tehty esityksiä, että ne olisivat toistensa osa-alueita. Ja lisäävät vielä, että näiden kahden käsitteen ohessa on käytetty ja käytetään myös kestävyyskasvatus sekä ympäristö- ja kestävyyskasvatus nimisiä käsitteitä.

Käsitteinä ympäristökasvatus ja kestävän kehityksen kasvatusta ovat niin ollen rinnakkaisia ja niillä on yhteneviä tavoitteita. Niissä voi olla sellaista painotuseroa, että kestävän kehityksen ekologinen ulottuvuus esiintyy ympäristökasvatuksessa vahvempana. (Suomen Ympäristökasvatusseura 2012, Parikka-Nihdin & Suomelan 2014, 22 mukaan.) Suomalainen asiantuntija- ja ontologiapalvelu Finto (2015) kertoo kestävän kehityksen kasvatusta tuovan selkeämmin esiin kestävän kehityksen eri ulottuvuudet (ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen kestävyys), ja ympäristökasvatusta liittyvän erityisesti luontokasvatukseen sekä kasvatukseen, joka kytkeytyy ympäristöongelmiin ja kestävän elämäntavan edistämiseen. Puhuttaessa kestävän elämäntavan kasvatuksesta painottuu yksilön näkökulma. Lopuksi Finto vielä täsmentää, että eri asiayhteyksissä jokin näistä kolmesta käsitteestä voi toimia toista paremmin, mutta niitä yhdistää yhteinen päämäärä, joka on kestävän kehityksen edistäminen.

Ympäristökasvatuksesta on kirjoitettu myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, jonka oppimisen alueista ympäristökasvatus sijoittuu erityisesti alueelle nimeltä tutkin ja toimin ympäristössäni. Tällä oppimisen osa-alueella lapset saavat mahdollisuuden kehittää valmiuksiaan havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Tutkimista ja toimimista harjoitetaan niin luonnossa kuin rakennetussa ympäristössäkin. Ympäristökasvatusta tavoitteiksi nähdään lasten luontosuhteen ja vastuullisen ympäristössä toimimisen vahvistaminen sekä lasten ohjaaminen kestävän elämäntavan suuntaan. Perusteasiakirjassa mainitaan myös

ympäristökasvatuksen kolme ulottuvuutta, jotka ovat oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 48 - 49.)

Edellä mainitut ympäristökasvatuksen kolme ulottuvuutta perustuvat Joy Palmerin luomaan, puuta kuvaavaan malliin, jonka tavoitteena on jäsentää ympäristökasvatusta. Tämän Palmerin puumallin nimellä kulkevan mallin taustaoletuksena on, että lapsuuden aikaiset ympäristökemukset vaikuttavat oleellisella tavalla yksilön ympäristöasenteisiin. Palmerin puumallista on ajan saatossa kehitelty esitys, jossa on hyödynnetty ympäristöasenteisiin liittyvien tutkimusten tuloksia. Tämä esitys tunnetaan laajennettuna Palmerin puumallina. Laajennetussa Palmerin puumallissa nähdään ympäristövastuullisessa toiminnassa oleellisina vaikuttajina osallisuus, voimaantuminen ja yhteenkuuluvuus. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 23 - 24.)

Varhaislapsuudessa toteutuvassa ympäristökasvatuksessa painottuvat osa-alueet oppiminen ympäristössä ja toimiminen ympäristön puolesta. Kuitenkin ympäristössä saadut kokemukset ja toiminta lisäävät lapsen kiinnostusta ja halua tietää. Oppiminen ympäristössä haastaa kasvattajaa miettimään, miten lapsille voitaisiin mahdollistaa riittävästi ulkoilua mahdollisimman luonnonmukaisissa ympäristöissä. Oppimisella ympäristöstä tavoitellaan ikätasoisista ympäristön tarkastelua. Ympäristöhuolilla kuormittumisen sijaan lasten on tärkeää saada mahdollisuuksia kokea empatiaa ja kehittää kykyään huolehtia ympäristöstä. Lapset ovat luontaisesti kiinnostuneita monenlaisista luonnon ilmiöistä ja prosesseista, jotka antavat mahdollisuuksia mielenkiintoisiin projekteihin. Varhaislapsuudessa tapahtuva luonnon puolesta toimiminen liittyy vahvasti mallioppimiseen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 25 - 26.)

Tarkasteltaessa kestäväen elämäntavan periaatteita ja ulottuvuuksia varhaiskasvatuksessa, voidaan määritellä, että ekologista kestävyyttä edustavat muun muassa kestävät hankinnat, muovin määrän tarkkailu, jätteiden syntymisen vähentäminen, lajittelu ja kierrätys sekä sähkön ja veden harkittu käyttö (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 44; Parikka-Nihti & Hilander 2023). Ekologisesti kestäväen kehityksen harjoittelu lähtee liikkeelle lapsen luontosuhteen vahvistamisella ja harjoituksilla, joilla voidaan lisätä ympäristöherkkyyttä (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 44). Sosiaalista kestävyyttä on muun muassa ystävällinen vuorovaikutus, yhteistyö, lasten vahvuuksien ja tunteiden huomioiminen, elämänhallinnan kysymykset ja vastuunotto, lasten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen sekä panostaminen eettisiin, turvallisiin ja terveellisiin hankintoihin (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 37 - 38; Parikka-Nihti & Hilander 2023). Lapsen elämässä tärkeinä sosiaalisesti kestäväen kehitystä edistävinä tekijöinä toimivat turvalliset ja pysyvät ihmissuhteet sekä turvallinen kasvu-ympäristö. Kestäväen elämäntavan oppimista tukee lapsen kokemukset toimintansa merkityksellisyydestä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 37.)

Kulttuuriseen kestävyteen lukeutuvat muun muassa perinneleikit, suvaitsevaisuus, erilaisia taustoja omaavien keskinäisen vuorovaikutuksen edistäminen, kulttuurinen moninaisuus, erilaisten arvojen ja näkemysten hyväksyminen sekä erilaisiin tarinoihin, satuihin, kädentaitoihin ja draaman muotoihin tutustuminen (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 38 - 39; Parikka-Nihti & Hilander 2023). Kulttuurisella kestävyydellä on osansa lapsen minäkuvan vahvistumisessa sekä kyvyssä oppia arvostamaan itseään ja muita. Sadut, tarinat ja draama toimivat keinoina harjoitella elämänhallintaa ja päätöksentekoa. Ne johdattavat myös pohdiskelemaan suvaitsevaisuutta, oikeaa ja väärää sekä muun muassa sitä, miten lähiympäristön hyvinvointi vaikuttaa jokaisen ihmisen elämään. Tarinat ovat hyvä keino antaa lapsille tietoa esimerkiksi jokamiehen oikeuksista. Toisen ihmisen kohtaamisessa on aikuisten antama malli tärkeässä asemassa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 39 - 40.) Taloudelliseen kestävyteen kuuluu muun muassa harkitut ja viisaat valinnat, tavaroista huolehtiminen, säästäväisyys, korjaaminen sekä lelujen, kirjojen ja vaatteiden kierrättäminen (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 41 - 44; Parikka-Nihti & Hilander 2023).

6 Kuvallinen ilmaisu ja kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa

Virtuaalisella luontopolulla tarkastellaan kestävästä kehityksestä myös siitä näkökulmasta, miten sen ilmenee varhaiskasvatuksen kuvallisessa ilmaisussa. Varhaiskasvatuksen yhtenä tehtävänä on tukea lasten kehitystä erilaisten ilmaisun muotojen, kuten musiikillisen, kuvallisen, käsitteellisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun, taidoissa sekä lisäksi tehdä lapsille tutuksi erilaisia taiteenaloja ja kulttuuriperintöä. Lapset ilmaisevat itseään luontaisesti varsin kokonaisvaltaisesti ja yhdistelevät luovasti ilmaisun eri muotoja. Taiteellisella kokemisella ja ilmaisemisella voidaan nähdä monia positiivisia merkityksiä, jotka näkyvät lasten oppimisedellytysten, sosiaalisten taitojen ja myönteisen minäkuvan kehittymisessä sekä valmiuksien lisääntymisessä ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Lisäksi tällainen toiminta tukee ajattelun taitojen kehittymistä antaen eettiselle ajattelulle pohjaa kyvystä kuvitella ja luoda mielikuvia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44 - 45.)

Kuvallisella ilmaisulla varhaiskasvatuksessa tavoitellaan lapsen suhteen kehittämistä kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Kuvien tekeminen voi tuottaa iloa, ja taide laajemminkin antaa esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia. Monipuolinen kuvallinen ilmaisu antaa mahdollisuuksia kuvallisen ajattelun, havainnoinnin ja kuvien tulkinnan harjoittamiselle. Maalaaminen, piirtäminen, rakentaminen ja mediaesitysten tekeminen tarjoavat tapoja erilaisille kuvallisen ilmaisun tapojen kokeilulle välineiden ja materiaalien vaihtuessa. Havainnoinnin kohteena on niin lasten itsensä tekemät tuotokset kuin rakennetun ja luonnon ympäristön kohteetkin. Kuvia tarkastellaan esimerkiksi värien, muotojen, materiaalien ja kuvien herättämien tunteiden näkökulmasta, ja lapsia kannustetaan tuomaan esiin tulkintojaan ja ajatuksiaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 45 - 46.)

Kestävän kehityksen huomioimista on mahdollista miettiä myös kuvallisen ilmaisun näkökulmasta. Kestävän kehityksen mukaista on muun muassa suosia ympäristöystävällisiä materiaaleja sekä pitää huolta käytettävistä tarvikkeista. Kaiken kuvallisen ilmaisun alueella tehtävän ei tarvitse myöskään johtaa uusiin, materiaalisiin teoksiin, jotka jäävät sellaisenaan olemaan. Esimerkiksi niin sisällä kuin ulkonakin tehtävistä erilaisista sommiteluista ja muodostelmista on mahdollista ottaa valokuva, jota tarkastella eri tavoin digitaalisesti. Jokamiehen oikeuksia kunnioittaen erilaisia sommitelutehtäviä voidaan ideoida lasten kanssa, ja tehtävänantoa on mahdollista muokata tilanteen mukaan (Peda.net 2023). Kleemola (2019) on esitellyt erilaisia ideoita toteuttaa taidetta lasten kanssa ulkoympäristössä myös luonnon omia materiaaleja hyödyntäen. Hän esittelee muun muassa vedellä maalaamisen, luonnonmateriaaleilla rakentelun ja luonnon tarkkailun luonnon omia taideteoksia etsien.

7 Kehittämistyö työskentelymuotona

Työelämäkumppanin hankesuunnitelman tavoitteet soveltuivat hyvin kehittämismuotoiseen työskentelyyn. Kehittämistyölle hahmottui varsin yksiselitteisesti konstruktiiivinen lähestymistapa, ja menetelmänä painottui kysely, jota hyödynnettiin kahdessa kehittämistyön vaiheessa.

7.1 Kehittämistyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyöni nimi on Virtuaalista luontopolkua pitkin ympäristökasvatuksen vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia digitaalista koulutusmateriaalia täydennyskoulutuksen osa-alueelle nimeltään kestävä luontosuhde. Opinnäytetyönä laadin koulutusmateriaalikonaisuuden, joka kulkee nimellä virtuaalinen luontopolku. Koulutusmateriaali on nähtävissä koulutukseen osallistuville Canvas verkko-oppimisympäristössä, jonka avulla koulutus toteutetaan. Virtuaalisen luontopolun avulla oli tavoitteena vahvistaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten edellytyksiä luoda kestävää luontosuhdetta osana varhaiskasvatuksen arkea. Kehittämistyötä kokonaisuutena ajatellen oli työskentelyni tavoitteena myös kiitettävällä tavalla läpiviety henkilökohtainen oppimisprosessi, jossa keskeisessä osassa olivat yhteistyöhön, koulutusmateriaalin laatimiseen, prosessin hallintaan sekä hanketyöskentelyyn liittyvien taitojeni kehittäminen.

Green Art - luonnosta luovasti -hankkeen yhtenä keskeisenä tarkoituksena on vahvistaa koulutukseen osallistuvien varhaiskasvatusalan ammattilaisten kuvallisen ilmaisun menetelmäosaamista. Hankkeen koulutuksen kokonaisuus on rakennettu niin, että ensimmäisessä moduulissa lähestytään teoreettisemmalta pohjalta kestävä luontosuhteen käsitettä ja kokonaisuutta, minkä jälkeen kaksi seuraavaa moduulia ovat otteeltaan toiminnallisempia. Toisen moduulin teemana on taidetta luonnosta, ja vaikka kuvallisen ilmaisun menetelmäopetus painottuu

erityisesti tässä moduulissa, kulkee se kuitenkin mukana läpi koko hankkeen koulutuskokonaisuuden.

Osallistuminen hankkeeseen toteuttamaan kehittämistyötä toi mahdollisuuden monipuoliselle työskentelylle. Kehittämistyö hankkeessa piti sisällään koulutusmateriaalin rakentamisen Canvas verkko-oppimisympäristöön. Tämä koulutusmateriaali kulkee nimellä virtuaalinen luontopolku, ja tässä raportissa käsitteellä opinnäytetyö viitataan pääsääntöisesti tähän digitaaliseen sisältökokonaisuuteen. Koulutusmateriaalin rakentamisen lisäksi kehittämisen työn kokonaisuuteen lukeutui osallistumiseni yhteen koulutuksen verkkotapaamiseen ja työpajaviikonloppuun sekä omien koulutusosuuksieni toteuttaminen koulutukseen osallistuneille näissä yhteyksissä. Kehittämistyön prosessin aikana laadin myös hankkeessa kouluttajana olevan Laurean sosiaalialan lehtorin kanssa artikkelikirjoituksen, joka on julkaistu Laurea Journalissa.

7.2 Lähestymistapana konstruktiiivinen tutkimus

Konstruktiiivinen tutkimus lähtee liikkeelle mielekkään ongelman määrittelystä. Uudet ideat ja innovointi kytkeytyvät konstruktiiiviseen tutkimukseen, mistä syystä työskentely sisältää ideoitujen ratkaisujen testaamista. Ennen varsinaista testausta suositellaan myös toteutettavan esikokeita. Tutkimusmuodolle on oleellista prosessiin sisältyvien eri vaiheiden dokumentointi sekä käytettävien metodien perustelu. Kehittäjältä edellytetään kehittämishaasteen ja työn tavoitteiden perusteluiden kirjaamista. Konstruktiiiviseen tutkimukseen liittyy myös eri ratkaisuvaihtoehtojen esittely ja arviointi tutkimuksen loppuvaiheessa, ja valitun vaihtoehdon on noustava esiin ymmärrettävästi perusteltuna. (Ojasalo ym. 2020, 67.)

Toteuttamani opinnäytetyö oli kehittämistyö, jossa suunnittelin ja rakensin hankkeen koulutuksen yhden moduulin kokonaisuutta työelämäkumppanin kanssa yhteistoiminnallisesti kehittämisen. Lähestymistapa kehittämistyössä oli konstruktiiivinen. Ojasalo, Moilanen & Ritalahti (2020, 65) esittävät konstruktiiivista tutkimusta yhteensopivaksi tilanteeseen, jossa kehittämistehtävänä on konkreettisen tuotoksen rakentaminen. He kuvaavat konstruktiiivista tutkimusta tutkimustietoon pohjautuvaksi kehittämistyöskentelyksi, jossa luodaan jonkinlainen uusi rakenne käytännönläheisellä otteella. Lisäksi he kertovat uuden rakenteen kehittämisen edellyttävän jo olemassa olevan teoreettisen tiedon sekä uuden, käytännössä kerättävän tiedon hyödyntämistä.

Konstruktiiivinen lähestymistapa palveli kehittämistyömuotoisen opinnäytetyön toteuttamista, sillä työskentelyni tapahtui osana hanketta ja sen myötä myös osana siinä työskentelevää tiimiä, joka rakentaa hankkeen koulutussisältöä yhteistyössä. Lukka (2021) mainitsee konstruktiiivisen tutkimusotteen hyödyntämisen eduksi muun muassa sen, että kohdeorganisaatio voi sen avulla saada itselleen oleelliset ongelmat asetettua kriittiseen tarkasteluun sekä onnistua löytämään niille myös ratkaisuja.

Kehittämistyön prosessin aikana työelämäkumppani hyötyi osallistumisestani kehittämistyön prosessiin siten, että työelämäkumppanin pyynnöstä toteutin ja vedin koulutukseen osallistujille omat, pienimuotoiset koulutusosuudet ensimmäisen moduulin verkkotapaamisessa ja työpajaviikonlopussa. Nämä molemmat koulutusosuudet liittyivät tiiviisti virtuaaliseen luontopolkuun ja sen sisältöön. Kehittämistyön prosessin tuloksena työelämäkumppanini sai lisäksi itselleen virtuaalisen luontopolun muodossa olevan koulutusmateriaalin. Työelämäkumppanin on mahdollista hyödyntää virtuaalista luontopolkua samassa Green Art -hankkeessa sen toisessa, sisällöltään samankaltaisessa, opintojaksototeutuksessa sekä sopivaksi katsomallaan tavalla Laurea-ammattikorkeakoulun tulevissa opintojaksoissa muutoinkin. Virtuaalinen luontopolku antaa mahdollisuuksia sen jatkokehittämiselle.

7.3 Kysely kehittämistyön oleellisena menetelmänä

Konstruktiivinen tutkimus mahdollistaa monenlaisten menetelmien käyttämisen, ja aineistoa kannattaakin kerätä erilaisin tavoin (Ojasalo ym. 2020, 68). Läpi kehittämistyön prosessin oleellisena toimintatapana oli työelämäkumppanin kanssa toteutunut yhteistyö ja keskustelu. Kehittämistehtävän määrittelyssä hyödynnettiin jo olemassa olevan Karvin (2021) selvityksen tuloksia varhaiskasvatusalan ammattilaisten menetelmäosaamisen vahvistamisesta. Suunniteluni perustana olivat lisäksi hankesuunnitelmassa määritellyt tavoitteet sekä työelämäkumppanin tarpeet. Työelämäkumppanin kanssa toteutuneessa yhteistyössä toin esiin ideoitani ja niiden perusteluita sekä esittelin suunnitelmia. Työelämäkumppani tarkasteli työskentelyprosessini aikana rakentunutta ja kehittyntä koulutusmateriaalia ja antoi siitä palautetta.

Virtuaalisen luontopolun rakentamisen vaiheessa etsin tietoa kirjallisista lähteistä, ja hyödynsin Internetsivustoja. Kehittämistyön pilotointi ja arviointivaiheissa käytin menetelmänä paperista kyselyä. Nämä kyselyt olivat kehittämistyöni menetelmällisessä keskiössä tapoina hankkia uutta tietoa sekä toteuttaa arviointia. Toteutin kaksi eri kyselyä toisistaan erilaisille kohderyhmille. Ensimmäinen kyselyn toteutin pilottiryhmänä toimineelle Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomiryhmälle virtuaalisen luontopolun pilotoinnin yhteydessä. Menetelmällisesti mahdollisuus hyödyntää pilottiryhmän jäsenten havaintoja ja palautetta oli kehittämistyössä oleellinen. Toisen paperisen kyselyn toteutin koulutukseen osallistuneille varhaiskasvatusalan ammattilaisille opintojakson ensimmäisenä työpajaviikonloppuna. Tämän kyselyn tarkoituksena oli virtuaalisen luontopolun arviointi sekä jatkokehittämisideoiden kartoittaminen. Palautteen saaminen kehitetystä tuotoksesta sille tarkoitetulta kohderyhmältä oli kehittämistyössä tärkeää.

Kysely on aineiston keräämisen tapa. Kyselyn toteuttamisen hyväksi puoleksi voidaan mainita mahdollisuus kerätä laaja tutkimusaineisto ja kysyä useita asioita. Kyselyn heikoiksi ominaisuuksiksi voidaan sen sijaan luetella pinnallisena pidetty aineisto sekä epävarmuus vastaajien sitoutuneisuudesta ja annettujen vastausvaihtoehtojen tarkoituksenmukaisuudesta. Sen lisäksi

kyselyn laatijalta edellytetään erilaisia tietoja ja taitoja sekä ajan käyttämistä saadakseen aikaan hyvän kyselyn. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195.)

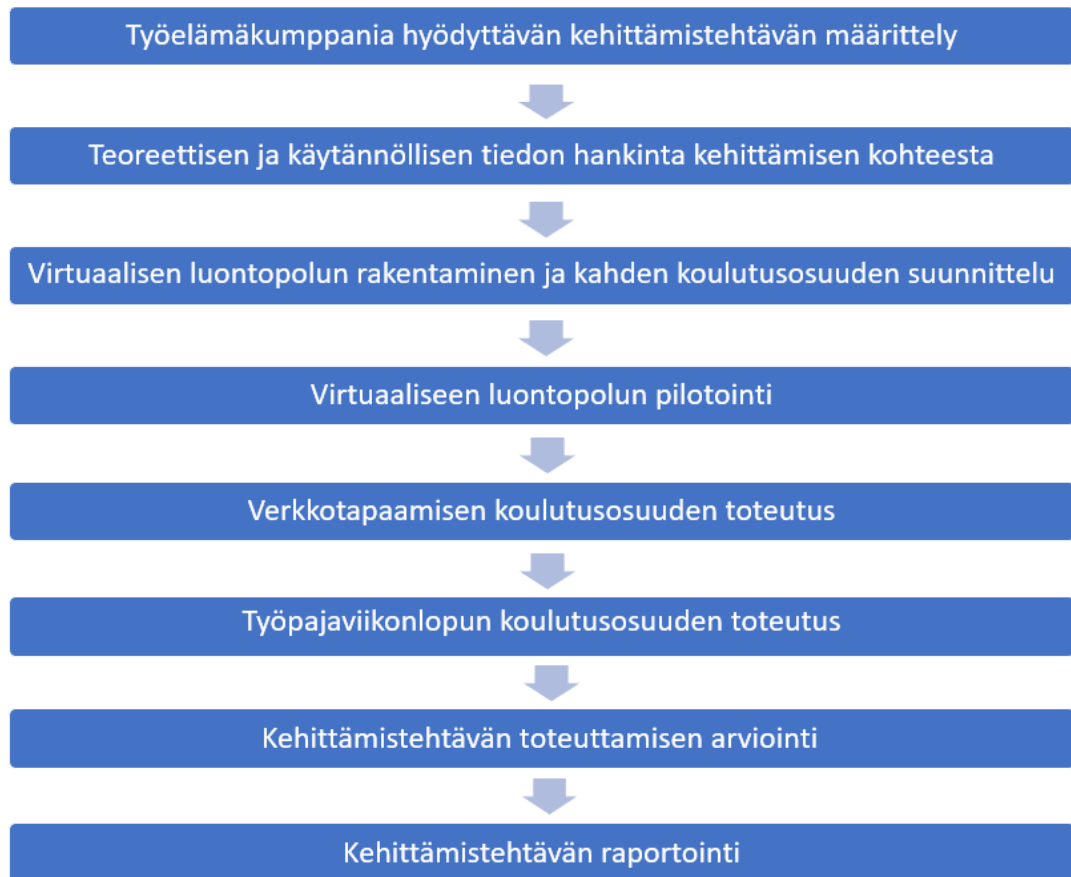
Kyselyn avulla vastaajilta voidaan kysyä tietoa, joka kuvastaa muun muassa tosiasioita, yksilön käyttäytymistä tai hänen tietojaan, arvojaan tai mielipiteitään. Lisäksi toiminnalle ja mielipiteille voidaan pyytää perusteluita. Täsmällisistä tosiasioista on tärkeää kysyä suoraan ja muotoilla käytettävät kysymykset yksinkertaisiksi. Kyselyiden yhteydessä tiedustellaan usein jonkinlaisia taustakysymyksiä vastaajasta esimerkiksi sukupuolta, ikää tai koulutustaustaa. Yleiset käytettävät kysymisen tavat ovat avoimet kysymykset, monivalintakysymykset ja asteikkoihin perustuvat kysymykset. (Hirsjärvi ym. 2009, 197 - 200.)

8 Ideana virtuaalinen luontopolku - Kehittämistyön suunnittelu

Kehittämistyön prosessin aikana Green Art - luonnosta luovasti -hankkeen koulutuksen suunnittelusta, toteutuksesta, etenemisestä ja arvioinnista keskusteltiin hankkeen työntekijöiden kanssa verkkomuotoisissa Teams-palaverissa. Näitä palavereja kertyi lokakuun puolestavälistä 2022 huhtikuun 2023 loppuun mennessä yhteensä kymmenen. Hankkeen täydennyskoulutuksen jokainen moduuli sisältää itsenäisesti opiskeltavaa materiaalia, yhteisen verkkotapaamisen sekä työpajaviikonlopun. Moduuleista ensimmäinen oli hankesuunnittelussa ajateltu teoreettisemmaksi ja kaksi seuraavaa toiminnallisemmiksi kokonaisuuksiksi.

8.1 Kehittämistyön prosessin vaiheet

Tarkasteltuani Kasasen, Lukan & Siitosen (1991) laatimaa kuvaa konstruktivisen tutkimuksen prosessista, jota Ojasalo ym. (2020, 67) esittelevät, loin prosessikaavion kehittämistyön prosessistani (kuvio 1). Kehittämistyön prosessini lähti liikkeelle kehittämistehtävän määrittelystä ja päättyi kehittämistehtävän arviointiin ja raportointiin. Raporttini edetessä tarkastelen näitä vaiheita järjestäen.

Kuvio 1: Prosessikaavio kehittämistyön prosessista

Ensimmäisenä vaiheena kehittämistyön prosessissani oli työelämäkumppania hyödyttävän kehittämistehtävän määrittely. Kehittämistyön tehtäväksi hankkeessa muodostui koulutusmateriaalin rakentaminen Canvas verkko-oppimisympäristöön sekä omat, koulutusmateriaalin käsittelyyn liittyvät koulutusosuudet moduulin 1 verkkotapaamisessa ja työpajaviikonlopussa.

8.2 Virtuaalisen luontopolun suunnittelu

Toisena vaiheena kehittämistyön prosessissani oli teoreettisen ja käytännöllisen tiedon hankinta kehittämisen kohteesta. Tähän vaiheeseen liittyi virtuaalisen luontopolun suunnittelu sekä perehtyminen sellaiseen tekniseen osaamiseen, jota virtuaalisen luontopolun toteuttaminen minulta edellytti.

Moduulin 1 aiheen keskiössä oli kestävä elämäntapa, jonka ympärille tarkoitukseni oli rakentaa aihekokonaisuuteen soveltuvaa teoreettista koulutusmateriaalia, joka innostaisi ja motivoisi koulutukseen osallistuvia. Varsin pian kehittämistyötä hahmoteltaessa syntyi idea virtuaalisesta luontopolusta. Käsite virtuaalinen luontopolku esiintyi ensimmäisen kerran Green Art -hankkeen projektipäällikön lausumana. Kiehtovana käsitteenä se innoitti toteuttamaan

opinnäytetyönäni virtuaalisen luontopolun. Tässä opinnäytetyössä virtuaalinen luontopolku näyttäytyy siten, että laatimani koulutusmateriaalin sisällössä on virtuaalista luontopolkua ilmentäviä ominaisuuksia. Näin teoreettisen tiedon läpikäyminen voisi toivottavasti antaa koulutukseen osallistujille virkistäviä hetkiä materiaaliin sisältyvien, luonnon ympäristöä käsittelevien kuvien, äänten ja videoiden avulla.

Suunnitteluni perustana olivat työelämäkumppanin tarpeet sekä Karvin (2021) selvityksellä todettu tarve menetelmäosaamisen vahvistamisesta. Koulutusmateriaalin sisällön suunnittelussa työskentelyäni ohjasivat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) ja sen määrittelemät raamit. Lisäksi oli tarpeen etsiä ja hyödyntää tietoa ympäristökasvatuksesta sekä pohtia koulutuksen rakentamista myös siitä näkökulmasta, miten se motivoisi ja hyödyttäisi mahdollisimman hyvin erilaisia koulutukseen osallistuvia varhaiskasvatuksen ammattilaisia. Oleellista oli, että koulutus tarjoaisi myös erilaisia käytännön keinoja ja työtapoja, joita kasvattajat voisivat halutessaan kokeilla ja hyödyntää työarjessaan. Tällaisten keinojen esittely, ideointi ja jakaminen oli tärkeää mahdollistaa myös koulutukseen osallistuvien kesken, ja toivottavaa oli, että koulutukseen osallistuneet kokisivat koulutusympäristön sellaiseksi, joka kannustaisi heitä jakamaan ajatuksiaan. Koulutusmateriaali sisältää elementtejä virtuaalisesta luontopolusta, mikä toivottavasti tuki ja kasvatti osallistujien mielenkiintoa aiheeseen.

Hankekuvauksen perusteella laadin koulutusosioista sisältösuunnitelman, jonka esittelin työelämäkumppanilleni. Sisältösuunnitelman ja käydyn keskustelun pohjalta hahmottelin, ideoin ja rakensin koulutuksen sisältöä sekä työstin siihen tulevaa materiaalia. Pohtimiani ja kokiamiani materiaaliosuuksia vein pikku hiljaa koulutuksen Canvas verkko-oppimisympäristöön, jossa ne olivat hankkeen kouluttajien nähtävissä. Jo suunnitteluvaiheessa pohdittiin virtuaalisen luontopolun pilotointia Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomiryhmälle sekä mahdollisuutta pyytää koulutusmateriaalista palautetta koulutukseen osallistuneilta ensimmäisessä työpajaviikonlopussa.

Koulutusmateriaalin rakentaminen Canvas verkko-oppimisympäristöön oli itselleni uutta, mistä syystä sain Canvasin käyttöön perehdytystä. Perehdytystä kouluttajalle hyödyllisistä perusasioista antoi kolmantena Green Art -hankkeen kouluttajana toimiva Laurean lehtori. Suunnitteluvaiheessa pohdittiin aluksi Seppo-pelin hyödyntämistä virtuaalisen luontopolun rakentamisessa. Sain Seppo-peliin tunnukset ja tutustuin sen käytön peruseräkkeisiin. Keskustelun edetessä todettiin kuitenkin, että paneutuminen vain Canvasin käyttöön voisi olla koulutukseen osallistujien kannalta selkeämpi vaihtoehto. Yhteisestä sopimuksesta perehdyin Canvasista löytyvään H5P- työkaluun, jolla on mahdollista laatia ja esittää koulutusmateriaalia ja tehtäviä erilaisissa muodoissa. H5P tarkoittaa verkkokurssien ja -sisältöjen laatijoille suunnattua tietoteknistä työkalujen kokoelmaa, jossa on noin 60 erilaista työkalua (Laakso 2023). Perehdyin H5P-työkalun käyttöön itsenäisesti ja valitsin kiinnostuksen kohteeni käytettäväksi työkaluiksi. Sain lisäksi ohjausta H5P-työkalun käytöstä Laurean lehtorilta.

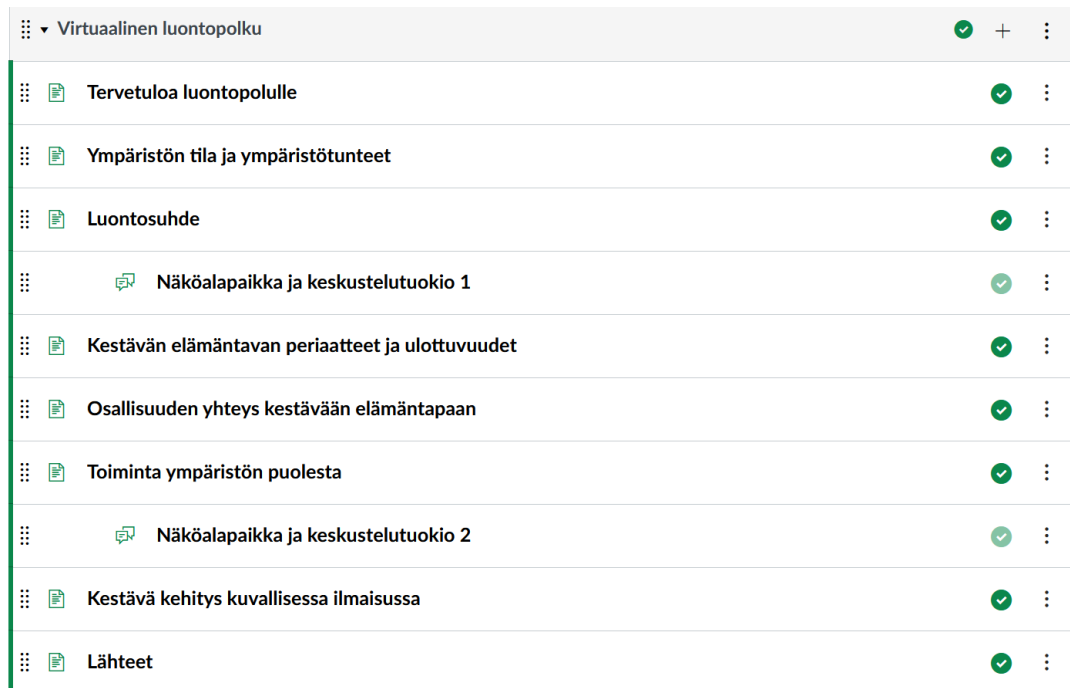
9 Virtuaalisen luontopolun muotoutuminen - Kehittämistyön toteuttaminen

Kehittämistyön toteuttamisvaihe piti sisällään digitaalisessa muodossa olevan täydennyskoulutusmateriaalin laatimisen sekä kahden pienimuotoisen koulutusosuuden toteuttamisen. Koulutusosuuksien toteuttamisen myötä laatimani koulutusmateriaali heräsi ikään kuin henkiin ja sai uudenlaista syvyyttä koulutukseen osallistuvien osallistumisen myötä.

9.1 Virtuaalisen luontopolun rakentaminen

Kolmantena vaiheena kehittämistyön prosessissani oli virtuaalisen luontopolun rakentaminen ja kahden koulutusosuuden suunnittelu. Lähtiessäni rakentamaan virtuaalista luontopolkua ohjasi toimintaani hyväksytty suunnitelma luontopolun aiheista ja niiden sisällöistä. Canvas verkko-oppimisympäristössä virtuaalinen luontopolku sijoitettiin omaksi kokonaisuudekseen heti moduulin 1 muiden asiasisältöjen alapuolelle. Moduulin 1 muihin sisältöihin lukeutuu virtuaaliseen luontopolkuun liittyvä tehtävä, joka kulkee nimellä tehtävä 1 (liite 2). Koulutukseen osallistujia on ohjeistettu tutustumaan ensin virtuaaliseen luontopolkuun, ja tekemään sen jälkeen tehtävän 1. Tehtävä on ohjattu palauttamaan sille tarkoitettu keskustelualueelle, jossa palautetut tehtävät ovat kaikkien koulutukseen osallistuvien nähtävissä.

Virtuaalisen luontopolun moduulinäkymä Canvasissa (kuvio 2) esittelee luontopolun osa-alueet eli niin sanotut rastit. Luontopolku on rakennettu niin, että sen alkuun on mahdollista päästä opintojakson sisäisten linkkien kautta opintojakson orientaatio-osuudesta. Teoriaa sisältävien rastien lisäksi luontopolun varrelta löytyy myös kaksi keskustelualuetta, joissa viritetään keskustelua koulutukseen osallistujien välille. Luontopolun viimeisenä osuutena on löydettävissä luontopolulla käytettävät lähteet sekä listaus kaikista luontopolkuun sisällytetyistä ulkoisista linkeistä. Näin koulutukseen osallistujien on helppo halutessaan kopioida nämä tiedot itselleen ja tavoittaa lähteet ja linkit helpommin koulutuksen jälkeenkin.

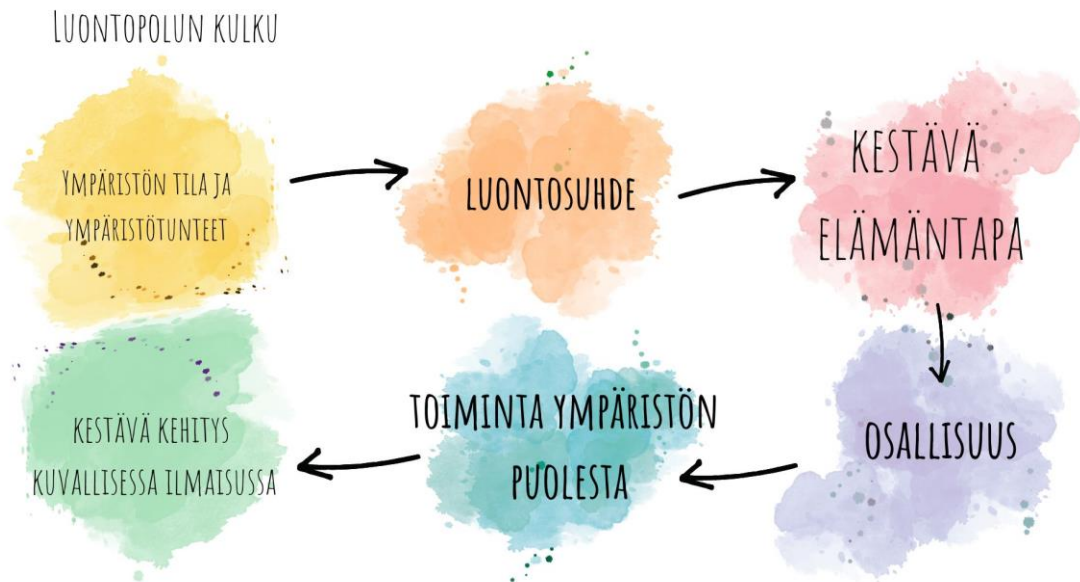
Kuvio 2: Virtuaalinen luontopolku Canvas verkko-oppimisympäristön moduulinäkymässä

Luontopolun alkuun on sijoitettu tervetuloa luontopolulle niminen rasti, jossa näyttäytyy luontopolun kulku (kuvio 3) tuoden esiin luontopolun aiheet vielä esteettisemmässä muodossa. Luontopolun kuusi aihealuetta ovat ympäristön tila ja ympäristötunteet, luontosuhde, kestävä elämäntavan periaatteet ja ulottuvuudet, osallisuuden yhteys kestävään elämäntapaan, toiminta ympäristön puolesta sekä kestävä kehitys kuvallisessa ilmaisussa.

Aihealueita ympäristön tila ja ympäristötunteet sekä osallisuuden yhteys kestävään kehitykseen lukuun ottamatta aihealueet nousivat varsin selkeinä esiin Green Art -hankkeen hankekuvauksesta. Aihetta ympäristön tila ja ympäristötunteet ehdotin itse mukaan sen ajankohtaisuuden sekä loogisten kytkentöjen vuoksi aiheisiin kestävä elämäntapa ja luontosuhde. Kiistää ei myöskään voi henkilökohtaista kiinnostustani kyseisiin aiheisiin. Luontopolku lähtee niin ollen liikkeelle lyhyellä katsauksella maailman ja Suomen ympäristön tilaan luoden osaltaan perusteluita kestävä elämäntavan oleellisuudelle. Ympäristötunteet taas rakentavat luontevan sillan luontosuhteen tarkastelulle.

Suunnitteluvaiheessa käydyssä keskustelussa käsite osallisuus nousi aihepiiriin ja varhaiskasvatuksen pedagogiikkaan oleellisesti liittyvänä esiin. Tästä syystä omistin sille yhden luontopolun rastin. Luontopolun koulutusmateriaali keskittyy kestävä elämäntavan teemaan. Koska täydennyskoulutuksen toinen moduuli keskittyy kuvallisen ilmaisun menetelmien käytön vahvistamiseen, on luontevaa johdattaa koulutukseen osallistuvia seuraavan moduulin teemaan käsittelemällä virtuaalisen luontopolun lopuksi kevyesti varhaiskasvatuksessa toteutettavaa

kuvallista ilmaisua kestävän elämäntavan näkökulmasta. Tästä syystä virtuaalisen luontopolun viimeisenä rastina on kestävä kehitys kuvallisessa ilmaisussa.

Kuvio 3: Virtuaalisen luontopolun kartta

Kestävän elämäntavan periaatteet ja ulottuvuudet olivat aiheena aivan moduulin 1 keskiössä. Tästä syystä aloitin materiaalin varsinaisen koostamisen Canvas verkko-oppimisympäristöön tästä aihealueesta. Tämän jälkeen siirryin luontopolun alkuun, kohtaan ympäristön tila ja tunteet, edeten materiaalin koostamisessa sen jälkeen polun kulun suuntaisesti järjestäen.

Pyrin koulutukseen osallistuneiden näkökulmasta selkeän ja hyödyllisen koulutusmateriaalin rakentamiseen. Käytin lähteenäni jonkin verran painettua aineistoa. Mahdollisimman paljon pyrin kuitenkin hyödyntämään aiheen kannalta oleellisia Internetsivustoja, joita esitellä ja joihin viitata. Laatiessani tekstiä koulutusmateriaaliin avasin lähteinä käyttämieni aineistojen oleellisia sisältöjä ja ohjasin koulutukseen osallistujia tutustumaan Internetsivustoihin paremmin sisällyttämällä tekstiini ulkoisia linkkejä (kuvio 4).

Mannerheimin lastensuojeluliiton [Leikkipäivä nimisellä sivustolla](#) [↗](#) kerrotaan luonnossa leikkimisestä lapsen luontoyhteyttä vahvistavana toimintana. Samalta sivustolta on löydettävissä myös leikkipankki, jossa on paljon erilaisia leikkejä.

Suora fyysinen kontakti luonnonmukaiseen ympäristöön mahdollistaa lapsen luontosuhteen kehittymisen ja vahvistumisen. Sisätilat kaventavat lapsen reviiiriä ja vähentävät luontaisen ihmetyksen määrää. (Cantell ym. 2020, 70 – 71.) Tiina ja Antti Herlinin säätiön [Varhaiskasvatuksen ilmasto-opas](#) [↗](#) niminen sivusto tarjoaa paljon materiaalia varhaiskasvatuksen arjessa hyödynnettäväksi niin lapsen luontosuhteen vahvistamiseksi kuin kestävän kehityksen kasvatuksen tueksi. Kestävä luontosuhde osana varhaiskasvatuksen arkea on käytännössä pitkälti sitä, että kasvattajat tiedostavat merkityksensä mallin ja opetuksen antajina, ja viettävät lasten kanssa riittävästi aikaa ulkoillen ja retkeillen lähiympäristössä.

Luonto-Liiton [kevätseluranta lapsille](#) [↗](#) tarjoaa myös hyvän mahdollisuuden havainnoida ja tarkastella luontoa ja ympäristöä yhdessä.

[Liikkuva varhaiskasvatus](#) [↗](#) -sivuston kautta pääsee tutustumaan syksyllä 2023 toteutettavaan Arkiseikkailu-kampanjaan, jossa perheet kutsutaan mukaan lähiympäristöön tutustumisessa.

Kuvio 4: Esimerkki virtuaalisen luontopolun sisältöön yhdistetyistä ulkoisista linkeistä

Miettiessäni luontopolun virtuaalisuutta sekä käytettävissäni olevia vaihtoehtoja saada koulutusmateriaaliin monipuolisia ratkaisuja suunnittelin kirjoitetun ja linkkejä sisältävän tekstin lisäksi luontopolulle sisällytettävän myös kuvia, videoita ja ääntä. Itse tuotetut audiovisuaaliset materiaalit (esimerkiksi videot) olisivat olleet monipuolisuutta luova lisä koulutusmateriaalissani. Tämän kehittämistyön prosessin yhteydessä en kuitenkaan kokenut minulla olevat resursseja toteuttaa sellaisia. Internet sisältää paljon laadukasta ja hyödyllistä materiaalia, jota hyödynsin käyttöoikeudet huomioiden. Ulkoisten linkkien käyttäminen oli turvallinen tapa ohjata koulutukseen osallistuvat tutustumaan erilaiseen materiaaliin, joka sisälsi muun muassa videoita, ääntä, erilaisia testejä sekä varhaiskasvatusalan ammattilaisten usein kaipaamia käytännön toiminnan ohjeita ja esimerkkejä.

Suhteellisen yksinkertaisena, mutta samalla vaikuttavana sisällön tuottamisen ja tiedon elävöittämisen keinona, pidin kuvien käyttämisestä. Käytinkin luontopolulla paljon sellaisia Pixabayn kuvia, jotka ovat vapaasti käytettävissä. Kaikkien Pixabaysta hyödyntämieni kuvien yhteyteen merkitsin maininnan, että ne ovat Pixabaysta. Käytin kuvia sellaisenaan osana materiaalia tai loin niistä Power Pointin avulla kuvia (kuvio 5), joissa yhdistin Pixabayn kuvan yhteyteen luontopolun kirjallista sisältöä. Näillä yhdistelmäkuvilla pyrin elävöittämään materiaalin sisältöä sekä tekemään siitä kutsuvaa.

Käsitteellä luontosuhde voidaan viitata luontoa koskevaan asenteeseen, ajattelutapaan tai arvoon (Puhakka 2013, Annolan & Kukkosen 2021 mukaan). Jokaiselle ihmiselle kehittyy henkilökohtainen suhde luontoon. Lapsuudenaikaiset kokemukset luovat pohjan luontosuhteelle, joka kehittyy yksilöllisenä prosessina. Tässä prosessissa oman kokemusmaailman tietoinen tarkastelu ja pohtiminen ovat merkityksellisiä. (Metsähallitus 2019, Annolan & Kukkosen 2021 mukaan.)

Kuvio 5: Esimerkki Power Pointilla tehdystä kuvasta virtuaaliselle luontopolulle

H5P-työkaluista perehdyin useampaan ja ideoin, miten voisin hyödyntää niitä koulutusmateriaalissa. Tämän koulutusmateriaalin kannalta totesin hyödyllisimmäksi työkalun, jolla oli mahdollista tehdä kuvista diasarjoja (kuviot 6 ja 7). H5P-työkaluista kyseinen työkalu löytyy nimellä Image slider. Diasarjojen diat tein Power Pointilla ja hyödynsin niiden taustakuvina Pixabaysta etsimiäni kuvia.

Kestävän kehityksen osa-alueet

Ekologinen

- tarkoittaa ympäristön ja luonnon monimuotoisuuden turvaamista sekä luonnonvarojen kestävää käyttöä.
- siihen kuuluu myös päästöjen ja jätteiden minimointi.
- ilmenee lisäksi ympäristön tilan erilaisena parantamisena.

Kestävän kehityksen osa-alueet

Sosiaalinen

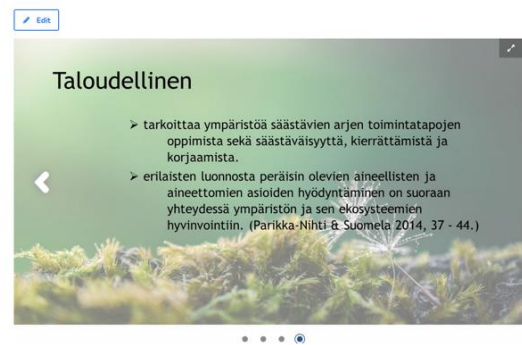
- tarkoittaa kaikkien ihmisten hyvinvointia ja toisista ihmisistä välittämistä.
- ilmentää jaettuja arvoja, yhteenkuuluvuutta ja ihmisoikeuksien kunnioittamista.
- sitä voidaan vahvistaa kasvatuksella, koulutuksella ja terveydestä ja yhteisöllisyydestä huolehtimalla.
- sillä pyritään myös syrjäytymisen, syrjinnän ja erityisen väkivallan ehkäisemiseen lapsen suotuisah kasvun turvaamiseksi.

Kuvio 6: Esimerkki H5P-työkalulla virtuaaliselle luontopolulle tehdyistä diasarjan dioista 1 ja 2

Kestävän kehityksen osa-alueet

Kestävän kehityksen osa-alueet

Kuvio 7: Esimerkki H5P-työkalulla virtuaaliselle luontopolulle tehdyistä diasarjan dioista 3 ja 4

Laadin virtuaaliseen luontopolkuun liittyväksi myös tehtävän nimeltä tehtävä 1 (liite 2). Koulutukseen osallistuvia ohjeistettiin tekemään tehtävä tutustuttuaan ensin virtuaalisen luontopolun sisältöön. Tehtävänä oli laatia keskustelualueelle kirjoitus, jossa pohti kolmeä tehtävässä annettua kohtaa (kohdat A-C). Kohdat käsittelivät varhaiskasvattajien omassa työssä näkyviä kestävän kehityksen ilmenemismuotoja, osallisuutta kasvattajana omassa tiimissä ja lasten osallisuutta kestävän kehityksen kasvatuksessa sekä omia ajatuksia ja kokemuksia kierrätyksen harjoittamisesta lasten kanssa.

Virtuaalisen luontopolun valmistuttua Laurean lehtori tarkasteli tuotosta erilaisten Laurean koulutuksille asetettujen kriteereiden näkökulmasta, joista yksi on materiaalin saavutettavuus. Samassa yhteydessä keskustelimme myös muun muassa suositeltavista kuvien tiedostokoista verkkokoulutusmateriaalille.

Kolmanteen kehittämistyön prosessini vaiheeseen kuului virtuaalisen luontopolun rakentamisen lisäksi kahden pienen koulutusosuuden suunnittelu. Opintojakson ensimmäiseen verkkotaapaamiseen suunnittelin verkkoluento-osuuden, jossa lähestyttiin valikoituja virtuaalisen luontopolun aiheita. Ensimmäiseen työpajaviikonloppuun suunnittelin niin ollen osuuden, jossa palattiin hieman osaan verkkoluento-osuuden aiheista sekä purettiin pienryhmissä ja koko osallistujaryhmän voimin tehtävän 1 antia.

9.2 Virtuaalisen luontopolun pilotointi

Neljäntenä vaiheena kehittämistyön prosessissani oli virtuaalisen luontopolun pilotointi. Työelämäkumppanin kanssa käydyn keskustelun pohjalta pyysin koulutusmateriaalista palautetta kyselyn muodossa pilottiryhmältä, joka koostui Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoista. Mahdollinen ryhmä löytyi työelämäkumppanin kautta, ja lähestyin kyseisen opintojakson vastuulehtoria yhteistyötiedustelulla. Kun yhteistyöstä oli sovittu laadin pilotointiryhmälle pilotointitapahtumaan kutsun (liite 3). Hirsjärvi ym. (2009, 204) ohjeistavat kertomaan

kyselyn vastaanottajille lähetekirjelmän avulla kyselyn tarkoituksesta ja tärkeydestä sekä kannustamaan vastaamaan. Sosionomiopiskelijoiden opintojakson vastuulehtori toimitti kutsun sosionomiopiskelijoille ennen pilotointitapahtumaa. Tässä kutsussa esittelin lyhyesti Green Art -hankkeen ja opinnäytetyön aiheen, tarkoituksen ja tavoitteen. Kerroin kutsussa myös tulevasta koulutusmateriaalin esittelystä sekä kyselystä, jonka antama tieto toimisi arvokkaana apuna koulutusmateriaalin kehittämässä. Pilotoinnin jälkeen koulutusmateriaalia oli tarkoitus vielä tarvittaessa kehitellä saadun palautteen pohjalta ennen koulutuksen alkamista.

Virtuaalisen luontopolun pilotointi tapahtui siten, että esittelin luontopolun sisältöä kyseiselle sosionomiryhmälle Canvas verkko-oppimisympäristöstä heidän oppituntinsa aikana, minkä jälkeen pyysin heiltä tämän tilaisuuden päätteeksi palautetta koulutusmateriaalista paperisella kyselylomakkeella (liite 4). Sosionomiopiskelijoilla käynnissä ollut opintojakso oli sellainen, että heidät oli jaettu siinä kahteen pienempään ryhmään. Näin ollen vierailin sosionomiopiskelijoiden luona kahdella eri luentokerralla tavoittaakseni koko ryhmän kaikki edustajat. Tilaisuuksien yhteyteen oli varattu aikaa myös keskustelulle, jota syntyikin jonkin verran molempien ryhmien kanssa. Kyselyn ja keskustelun tarkoituksena oli kerätä sosionomiryhmältä palautetta ja kehitysideoita koulutusmateriaalista. Saadun palautteen perusteella kehitelin vielä hieman virtuaalista luontopolkua ennen Green Art -hankkeen opintojakson alkamista.

Ennen sosionomiopiskelijoilta saamani palautteen esittelyä, luon katsausta siihen, millaisin periaattein laadin kehittämistyön prosessin aikana laatimani kyselylomakkeet. Koska samat periaatteet koskevat niin sosionomiopiskelijoille kuin kehittämistyön prosessin myöhemmässä vaiheessa varhaiskasvatuksen ammattilaisille laatimaani kyselyä, tarkastelen molempien kyselyiden laatimiseen liittyviä piirteitä tässä samassa yhteydessä.

Tyyliltään toteuttamani kyselyt edustavat parhaiten kontrolloituja kyselyitä ja vastaavat niistä parhaiten informoituja kyselyitä. Hirsjärvi ym. (2009, 196 - 197) esittelevät informoitua kyselyä kyselymuotona, jossa kyselyn toteuttaja jakaa kyselylomakkeet henkilökohtaisesti kyselyyn osallistuville. He jatkavat, että samassa yhteydessä, jossa lomakkeet jaetaan, kyselyn toteuttaja kertoo kyselyn tarkoituksesta ja esittelee sitä sekä vastaa kysymyksiin. Toteuttamani kyselyt erosivat Hirsjärven ym. (2009, 197) esittelemästä kyselymuodosta ainoastaan siten, että vastaajat eivät vastanneet kyselyyn eri ajankohtana ja palauttaneet niitä itsenäisesti jälkikäteen vaan sosionomiopiskelijat vastasivat kyselyyn pilotointitilaisuuden aikana ja palauttivat lomakkeet tilaisuuden päätteeksi samoin kun varhaiskasvatusalan ammattilaiset vastasivat kyselyyn ja palauttivat lomakkeet koulutusosuuteni yhteydessä ensimmäisessä työopastusjaviikonlopussa.

Käytetyissä kyselyissä ei tiedustelu vastaajilta minkäänlaisia tausta- tai henkilötietoja, ja kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista. Kyselyiden kysymykset olivat pääosin avoimia

kysymyksiä. Ainoa poikkeuksena toimi yksi varhaiskasvatuksen ammattilaisille suunnattu monivalintakysymys. Foddyyn (1995) viitaten Hirsjärvi ym. (2009, 201) nostavat esiin oleellisia seikkoja avointen kysymysten hyvistä puolista. Tämän mukaisesti avoimet kysymykset mahdollistavat vastaajien itseilmaisun omin sanoin sekä motivaatioon liittyvien asioiden tunnistamisen. Lisäksi he toteavat, että sen sijaan, että avoimet kysymykset ehdottaisivat vastauksia, ne tuovat näkyviin vastaajien tietämystä aiheesta sekä sitä, mikä vastaajien ajattelussa on oleellista ja miten voimakkaita tunteita heillä aiheeseen liittyy. Toteuttamissani kyselyissä toivoin vastaajilta mahdollisimman vapaata ja rehellistä mielipiteiden ilmaisua sekä konkreettisia kehitysideoita koulutusmateriaalin kehittämiseksi. Mietin kyselylomakkeita laatiessani, miten voisin mahdollistaa näitä asioita vastaajille.

Kyselylomakkeiden laatimisen yhteydessä olen tutustunut Hirsjärven ym. (2009, 202 - 203) ohjeisiin kyselylomakkeen laatimiseksi, ja kiinnittänyt niiden mukaisesti huomiota etenkin seuraaviin seikkoihin. Pyrin tekemään kyselylomakkeista selkeät ja helppoudellaan vastaamaan kannustavat. Kysymysten muotoilulla pyrin siihen, että kysymykset aukeavat eri vastaajille mahdollisimman samoin tavoin. Pidän kysymysten määrän mahdollisimman pienenä, ja pyrin etsimään kysymysten avulla vastauksia aiheen kannalta oleellisiin seikkoihin. Sijoitin kysymykset loogiseen etenemisjärjestykseen. Mietin kysymykset niin, ettei niihin sisälly kaksoismerkityksiä tai johdattelua, ja muotoilin ne mahdollisimman lyhyiksi.

Sosionomiopiskelijoille suunnatussa kyselylomakkeessa kerrottiin virtuaalisen luontopolun olevan suunnattu varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Tästä syystä vastaajia pyydettiin kuvittelemaan itsensä työskentelemään varhaiskasvatuksen ammattilaisena, ja vastaamaan kysymyksiin siitä näkökulmasta. Kyselylomakkeessa oli neljä avointa kysymystä, jotka olivat seuraavanlaiset:

1. Mikä virtuaalisessa luontopolussa oli hyvää?
2. Mitä haluaisit muuttaa virtuaalisessa luontopolussa?
3. Mitä toivoisit virtuaaliselta koulutukselta, jonka tarkoituksena on vahvistaa päiväkodissa toteutettavaa ympäristökasvatusta?
4. Puuttuiko esitellystä virtuaalisesta luontopolusta jotain? - Miten haluaisit kehittää esitellyä virtuaalista luontopolkua?

Sosionomiopiskelijoille toteutettuun kyselyyn vastasi kolmekymmentäviisi sosionomiopiskelijaa. Ensimmäisen kysymyksen (Mikä virtuaalisessa luontopolussa oli hyvää?) vastauksissa painottui käsitteet monipuolisuus ja kattavuus eri tavoin. Vastauksissa kerrottiin luontopolun sisältävän ajankohtaista ja monipuolista tietoa. Yhtä lailla todettiin, että materiaali sisälsi paljon lähteitä ja linkkejä. Aihepiiri koettiin myös tärkeäksi, tarpeelliseksi ja mielenkiintoiseksi. Seuraavaksi eniten ensimmäisen kysymyksen vastauksista nousi esiin materiaalin selkeys, visuaalisuus ja interaktiivisuus, millä viitataan siihen, että materiaalin koettiin etenevän

johdonmukaisesti, ja sen sisältämät kuvat, videot ja äänet koettiin hyvin positiivisiksi. Myös luontopolun sisältämät näköalapaikat, ja etenkin niiden yhteydessä olleet keskustelualueet, vaikuttivat vastaajista hyviltä. Lisäksi mainittiin konkreettiset tehtävät ja esimerkit sekä lasten kanssa toteutettavissa oleva toiminta. Ensimmäisen kysymyksen vastauksissa hyvinä asioina pidettiin vielä muun muassa käsitteiden kestävä kehitys ja ilmastotunteen avaamista ja käsittelyä. Luontopolun todettiin myös puhuttelevan ja herättelevän koulutukseen osallistuvan omia ajatuksia ja kokemuksia.

Kyselyn toiseen kysymykseen (Mitä haluaisit muuttaa virtuaalisessa luontopolussa?) nousi vastauksissa erityisesti esiin toiveet vielä suuremmasta kuvien ja videoiden määrästä. Tämän jälkeen yleisimmät vastaukset koskivat luontopolulla olevan tekstin määrää. Tekstiä koettiin olevan aika paljon, ja siihen liittyen ehdotettiin, että sitä voisi vielä jollain tapaa hajauttaa tai pilkkoa pienempiin osiin. Ehdotuksena esitettiin myös pitkien tekstipätkien muotoilua esimerkiksi interaktiiviseen tai kuvitettuun muotoon. Tällöin tekstin asiasisältöä voisi olla vaikka videossa tai ääneen luetussa muodossa.

Kyselyn kolmanteen kysymykseen (Mitä toivoisit virtuaaliselta koulutukselta, jonka tarkoituksena on vahvistaa päiväkodissa toteutettavaa ympäristökasvatusta?) liittyen ylivoimaisesti yleisin vastaus oli toive saada konkreettisia esimerkkejä, neuvoja, toiminnallisen tekemisen ideoita ja työvälineitä ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi. Selkeys ja yksikertaisuus koettiin olevan näissä eduksi. Lisäksi mainittiin muun muassa vinkit lasten tasoiseen aiheeseen perehtymiseen, tavat tuoda lapsia kiinnostavia elementtejä ympäristökasvatukseen sekä käytännön neuvot positiivisen luontosuhteen luomiseen.

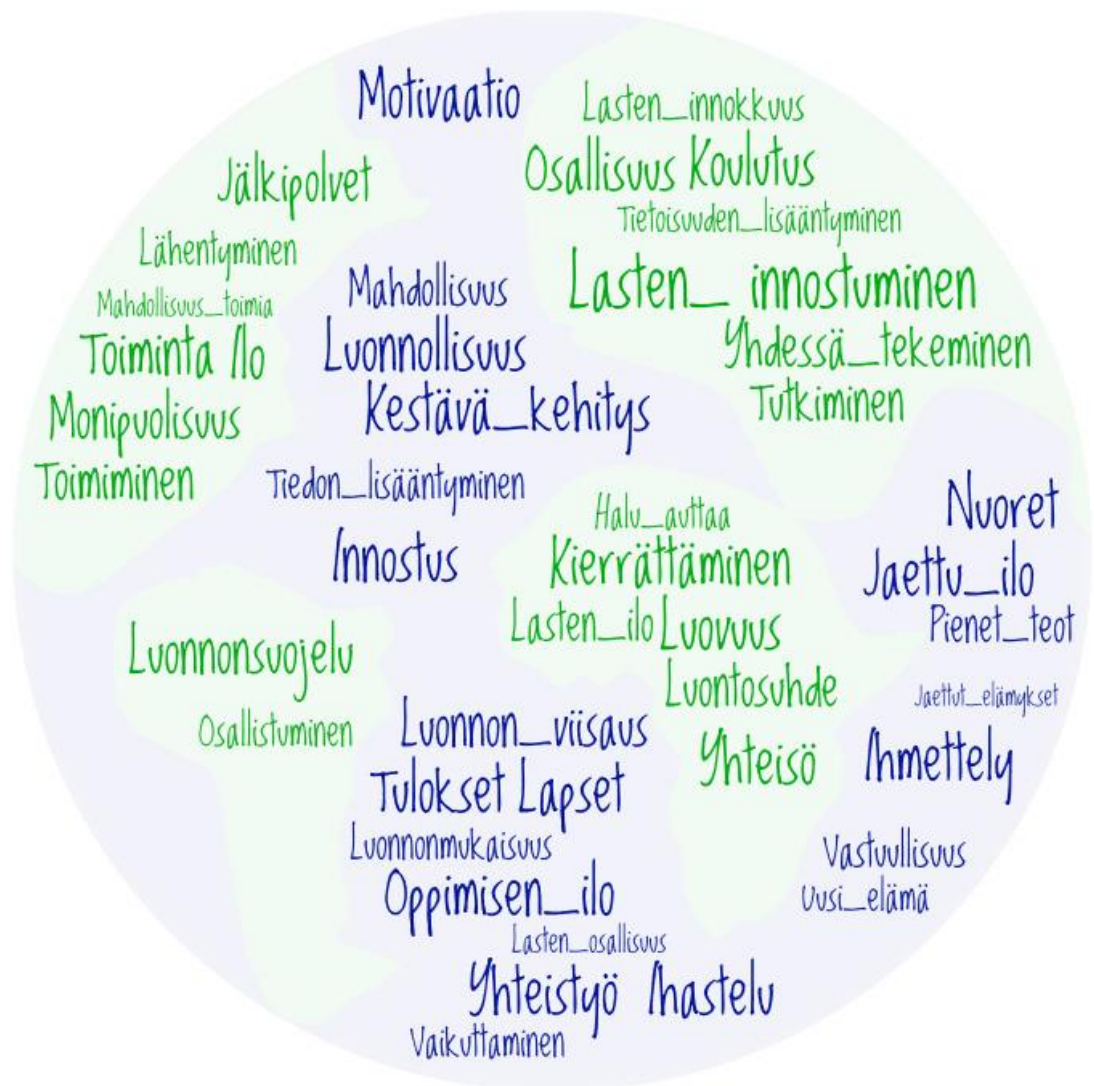
Kyselyn neljäs kysymys (Puuttuiko esittelystä virtuaalisesta luontopolusta jotain? - Miten haluaisit kehittää esiteltyä virtuaalista luontopolkua?) keräsi vähiten vastauksia. Nämä vastaukset olivat teemoiltaan enemmänkin yksittäisiä, eikä niistä noussut esiin selkeitä useiden vastaajien jakamia näkemyksiä. Vaikka kokonaisuutta pidettiin varsinkin kattavana kokonaisuutena, todettiin, että toiminnallisia ideoita ja visuaalisuutta voisi olla vieläkin enemmän. Myös toiveet konkreettisista tehtävistä koulutukseen osallistujille tulivat mainituksi. Sisällön suhteen ehdotettiin, että siinä voitaisiin käsitellä myös sitä, miten luonto vaikuttaa lapsen hyvinvointiin.

Saadun palautteen perusteella kehitin materiaalia ennen sen julkaisemista täydennyskoulutukseen osallistuville varhaiskasvattajille. Erityisesti lisäsin kuvion 5 kaltaisia tekstin ja kuvan yhdistelmiä, siltä osin kuin mahdollista. Tällä tavoin pyrin keventämään tekstiä. Niissä kohdin, kun teksti sisälsi ulkoisia linkkejä, ei tällainen tekstin keventäminen kuvaan yhdistämällä ollut mahdollista.

9.3 Verkkotapaaminen ja työpajaviikonloppu

Virtuaalisen luontopolun valmistuttua ja tultua julkaistuksi Canvas verkko-oppimisympäristössä kehittämistyön osuus jatkui kahden pienimuotoisten koulutusosuuden toteuttamisena. Ensimmäinen koulutusosuus toteutettiin moduulin 1 verkkotapaamisessa ja toinen ensimmäisen työpajaviikonlopun ensimmäisenä päivänä. Kummankin koulutusosuuden koulutusmateriaalina käytin laatimiani Power Point esityksiä. Näissä esityksissä tavoittelin selkeyttä, yksinkertaisuutta ja keveyttä. Rakensin esitykset visuaalisesti yhteensopiviksi virtuaalisen luontopolun kanssa käyttäen tekstiin yhdistettynä luontokuvia. Kuvat olivat kuitenkin eri kuvia, kuin luontopolulta löytyvät kuvat. Työpajaviikonlopun osuuden päätteeksi pyysin virtuaalisen luontopolun kokonaisuudesta palautetta koulutukseen osallistuneilta varhaiskasvattajilta paperisella lomakkeella.

Viidentenä vaiheena kehittämistyön prosessissani oli verkkotapaamisen koulutusosuuden toteutus. Verkkotapaamisen koulutusosuudessa esittelin virtuaalisen luontopolun karttaa tuoden esiin, millaisia aiheita se sisältää, ja kerroin miten koulutukseen osallistuja voi edetä luontopolun kanssa. Käsittelin aihetta ilmastotunteet ja ohjasin osallistujat ottamaan osaa kahden eri sanapilven tekoon hyödyntäen sanapilvien tekoon soveltuvaa AnswerGarden Internetsivustoa. Kysymykset, johon pyysin osallistujia vastaamaan AnswerGardenissa olivat ”Millaisia ympäristötunteita olet tunnistanut itsessäsi?” ja ”Mikä antaa sinulle toivoa ympäristökasvatustyössä?”. Jälkimmäiseen kysymykseen liittyen ehdotin, että laatisin osallistujien vastauksista visuaalisemman sanapilven WordArt nimistä Internetsivustoa käyttäen, ja liittäisin siitä muodostuvan sanapilven (kuvio 8) osaksi virtuaalista luontopolkua. Tämä ajatus sai kannatusta, joten toimin sen mukaisesti.

Kuvio 8: WordArt sanapilvi: Mikä antaa sinulle toivoa ympäristökasvatustyössä?

Lisäksi esittelin pääpiirteet kestävän kehityksen osa-alueista varhaiskasvatuksessa. Koulutusosuuteni lopuksi osallistujat jaettiin hetkeksi keskusteluryhmiin, joissa he saivat keskustella vapaavalintaisesti ympäristötunteisiin ja varhaiskasvattajuuteen liittyvien kysymysten pohjalta. Keskustelun pohjaksi he saivat seuraavat kolme kysymystä: Miten ympäristötunteet tulevat työssänne esiin? Miten kasvattaja kohtaa lasten kysymykset ja Miten kasvattaja kohtaa vanhempien ja muiden aikuisten kommentit ja kysymykset?

Kuudentena vaiheena kehittämistyön prosessissani oli työpajaviikonlopun koulutusosuuden toteutus. Tämä osuus piti sisällään WordArtilla laatimani sanapilven (kuvio 8) esittelyn, luontopolkuun liittyvän tehtävän 1 yhteisen tarkastelun sekä osuuteni lopuksi toteuttamani palautekyselyn virtuaalisesta luontopolusta. Tehtävä 1 oli sen tehtävänannossa ohjeistettu

palauttamaan sille varatulle keskustelualueelle viimeistään juuri ennen työpajaviikonloppua. Tehtävä 1 käsiteltiin yhteisesti niin, että paikalla olleet koulutukseen osallistujat jaettiin pienempiin ryhmiin, joissa he saivat ensin keskustella tehtävän 1 kohdista A, B ja C. Tämän jälkeen näiden pienryhmäkeskusteluiden antia oli mahdollista jakaa vielä koko ryhmän kesken. Työpajaviikonlopussa oli paikalla 20 koulutukseen osallistuvaa varhaiskasvatuksen ammattilaista, joista jokainen vastasi osuuteni lopuksi toteuttamaani kyselyyn. Kyselylomakkeen (liite 4) lopussa tiedustelin vastaajilta suostumusta sisällyttää WordArtilla laatimani sanapilvi (kuvio 8) opinnäytetyöraporttiini. Kaikki vastaajat vastasivat myönteisesti tiedusteluuni, mistä syystä kuva on otettu mukaan opinnäytetyöraporttiini havainnollistamaan koulutukseen osallistuneiden osallisuutta verkkotapaamisessa ja koulutuksessa. Käytin varhaiskasvatusalan ammattilaisille suunnattua kyselyä opinnäytetyöni arvioinnin menetelmänä, mistä syystä kyselyn vastauksia esitellään seuraavassa, kehittämistyön arviointia käsittelevässä luvussa.

10 Kehittämistyön arviointi

Seitsemäntenä vaiheena kehittämistyön prosessissani oli kehittämistehtävän toteuttamisen arviointi. Arviointi näyttäytyy tutkimuksellisen kehittämistyön vaiheissa useaan otteeseen, tosin hieman vaihtelevissa rooleissa. Arviointi on prosessin aikana mukana suuntaamassa kehittämistyötä ja toimimassa palautteena kehittämistyössä osallisena oleville. Loppuarvioinnin myötä tuodaan tarkasteluun, miten kehittämistyössä onnistuttiin. Arviointiin kuuluu suunnitelmallinen tiedonkeruu ja kerätyn tiedon analysointi. Yleensä arvioinnissa kiinnitetään huomiota kehittämistyön panoksiin, muutosprosessiin sekä lopputuloksiin. Näiden lisäksi tarkastellaan myös edellä mainittujen tekijöiden välisiä suhteita. (Ojasalo ym. 2020, 47.) Tässä raportin osa-alueessa arvioidaan toteutettua kehittämistyön kokonaisuutta luoden ensin katsoista opinnäytetyön luotettavuuteen.

10.1 Opinnäytetyön luotettavuus

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut ohjeistuksen hyvälle tieteelliselle käytännölle. Nämä ohjeet pohjaavat ajatukselle, että paras osoitus tutkimuksen luotettavuudesta ja uskotavuudesta on sen hyvien tieteellisten menettelytapojen noudattamisessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa tuodaan esille, että tutkimusta tekevät noudattavat tiedeyhteisössä määritellyjä toimintatapoja, joissa tulee esille rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus. Heidän käyttämänsä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät täyttävät tieteellisen tutkimuksen ja eettisen kestävyuden kriteerit. Lisäksi toimijat kunnioittavat muiden tutkijoiden työtä ja saavutuksia sekä ilmentävät niille kuuluvaa arvoa ja merkitystä omassa tutkimuksessaan ja sen julkaisussa. (Kuula 2006, 34 - 35.)

Kehittämistyöhön keskittyvältä opinnäytetyöltä edellytetään, että työskentelyssä osataan yhdistää ammatillista teoreettista tietoa ammatilliseen käytäntöön. Tässä yhteydessä käytännön ratkaisuja tulee tarkastella kriittisesti käyttäen apuna alan teorioita ja niiden käsitteitä. Tuloksena syntyy asianmukaista taitoa kehittää alansa ammattikulttuuria. Oman kehittämistyöskentelyn valintojen ja ratkaisujen perustelun tulee nojata alan teorioissa esitettyihin tarkastelutapoihin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 41 - 42.) Toikko & Rantanen (2009, 121 - 122) tuovat esiin luotettavuuden luonnetta kehittämistoiminnassa, jossa se tarkoittaa ensisijaisesti käytökelpoisuutta. He jatkavat, että sen lisäksi, että kehittämistoiminnan avulla saatu tieto on todenmukaista, tulee sen olla myös hyödyllistä.

Oman kehittämistyöni luotettavuus perustuu siihen teoreettiseen tietoon, johon kehittämistyöskentelyni aikana tutustuin ja perehdyin. Edetessäni suunnittelusta kehittämistyön toteutukseen syvennyin teoreettiseen tietoon yhä perusteellisemmin. Työskentelyprosessini aikana olin kiinnostunut toteuttamaan monipuolista tiedonetsintää paneutuen tarkemmin tietoon, joka parhaiten vastaa opinnäytetyöni tarkoitukseen ja tavoitteeseen. Tavoitteena oli onnistua laatimaan koulutusmateriaalia, joka innostaa, ja josta on konkreettista hyötyä koulutukseen osallistuville.

10.2 Työelämäkumppanin palaute

Laatimani koulutusmateriaalin arviointi tapahtui sekä koulutukseen osallistuvien varhaiskasvattajien että työelämäkumppanin taholta. Työelämäkumppanilta pyysin palautetta Laurea-ammattikorkeakoulun arviointilomakkeen avulla. Lisäksi olen käynyt palaute- ja arviointikeskustelua työelämäkumppanin kanssa.

Kaiken kaikkiaan ja läpi kehittämistyöprosessin on työelämäkumppanin palaute ollut kannustavaa ja positiivista. Työelämäkumppanini kokee virtuaalisen luontopolun vastaavan sille asetettuja tavoitteita. Kehittämistyön päätteeksi antamassaan palautteessaan (liite 5) työelämätaho tuo esiin, että Green Art - luonnosta luovasti -hanke hyödyntää laatimaani virtuaalista luontopolkua osana hankkeen täydennyskoulutusmateriaalia. Palautteessa kuvataan luontopolkua hienoksi kokonaisuudeksi, joka avaa aihepiirinsä asioita mielekkäällä tavalla. Työskentelyni kerrotaan tavoittaneen kestävään luontosuhteeseen liittyvien uusienkin käsitteiden avaamista, ja niiden liittämistä virkistävällä tavalla osaksi täydennyskoulutusta.

Työelämäkumppani kuvailee palautteessaan virtuaalisen luontopolun olevan asiapitoinen ja vahvistavan varhaiskasvatuksessa toteutettavaa ympäristökasvatusta ja kestävästä kehitystä. Kehittämistöprosessin aikana toteutunut yhteistyö koettiin sujuvaksi, dialogiseksi ja antoisaksi. Työskentelijänä sain positiivista palautetta muun muassa vuorovaikutustaidoista, sitoutuneisuudesta sekä kyvystä ottaa ja kantaa vastuuta.

10.3 Koulutukseen osallistuneiden palaute

Koulutukseen osallistuvilta pyysin palautetta koulutukseen lukeutuneen työpajaviikonlopun aikana paperisella lomakkeella (liite 4). Kyselylomakkeessa oli kolme avointa kysymystä, jotka olivat seuraavanlaiset:

1. Mikä virtuaalisessa luontopolussa oli hyvää?
2. Mitä haluaisit muuttaa virtuaalisessa luontopolussa?
3. Puuttuiko esittelystä virtuaalisesta luontopolusta jotain? - Miten haluaisit kehittää esiteltyä virtuaalista luontopolkua?

Lisäksi tiedustelin kyselylomakkeen lopussa vastaajilta suostumusta sisällyttää WordArtilla laatimani sanapilvi (kuvio 8) opinnäytetyöraporttiini.

Ensimmäisen kysymyksen (Mikä virtuaalisessa luontopolussa oli hyvää?) vastauksissa painottui selkeästi eniten vastaukset kattavasta ja selkeästä kokonaisuudesta. Luontopolun aiheita ja kuvia luonnehdittiin myös monipuolisiksi. Näiden kommenttien jälkeen suurin piirtein yhtä paljon palautetta annettiin luontopolun kuvista, ja luontopolkuun sisältyvistä erilaisista linkeistä ja käytännön toimintaideoista. Visuaalinen ulkoasua kokonaisuudessaan antoi useita palautteita, joissa mainittiin muun muassa toteutuksen olevan hyvin toteutettu sekä kaunis ja esteettinen, visuaalisen ilmeen olevan monipuolinen ja kiinnostava sekä visuaalisen ulkoasun herättelevän luontoajatuksia. Kuvia kuvailtiin hienoiksi ja niiden runsaudesta pidettiin. Tekstin yhteydessä olevista diaesityksistä (joilla viitataan H5P-työkalulla tehtyihin diaesityksiin) pidettiin myös.

Seuraavaksi eniten palautetta ensimmäiseen kysymykseen annettiin aiheen teoriaosuudesta ja siitä, että luontopolku herätteli osallistujien omaa ajattelua. Teoriasta mainittiin, että se oli hyvää ja sitä oli tiivistetty hyvin. Kestävän kehityksen alueita oli esitelty selkeästi. Luontopolun asiasisällöstä todettiin, että se oli helposti omaksuttavissa, ja luontopolku sisälsi myös uutta asiaa. Aiheet herättivät osallistujissa ajatuksia ja pohdintaa, ja esiintyi palautetta, että luontopolku avasi silmiä kestävästä kehityksestä ja ekologisuudesta. Näiden aiheiden jälkeen tuotiin esiin vielä mukaan liitetyt linkit ja testit, jotka antoivat niitä kommentoineiden mielestä sopivasti myös muuta tekemistä kuin vain luettavaa. (Osa näistä linkeistä on sellaisia, että niiden takaa löytyy videomateriaalia). Yhtä lailla palautetta sai osallistujien mahdollisuus kommentoida ja itse osallistua. Yksittäisinä kommentteina tuotiin esiin, että luontopolku antoi kokonaisen kuvan käsiteltävästä aiheesta, se oli innostava ja lopussa (tarkoittaen lähde-luettelon lopussa) ollut eri sivustojen linkkilistaus oli hyvä, sillä sen pariin on helppo palata myöhemmin. Lisäksi todettiin, että tehtävä 1 sisälsi kolme hyvää osa-aluetta pohdittavaksi.

Kyselyn toiseen kysymykseen (Mitä haluaisit muuttaa virtuaalisessa luontopolussa?) annettiin vähemmän vastauksia kuin ensimmäiseen kysymykseen. Näistä vastauksista nousi erityisesti esiin kaksi asiaa. Luontopolkuun tutustumiseen (ja mahdollisesti siihen liittyen tehtävän 1 tekemiseen) olisi toivottu enemmän aikaa ennen ensimmäistä työpajaviikonloppua (ja tehtävän 1 palauttamista), jolloin olisi muun muassa jäänyt enemmän aikaa pohdiskelulle. Toisena asiana mainittiin, että luontopolussa oli aika paljon itse luettavaa. Samassa yhteydessä tähän ehdotettiin ratkaisuna jonkinlaista ääniraitaa, jossa tekstiä olisi ääneen luetussa muodossa joko videon yhteydessä tai vain äänitallenteena, jota voisi kuunnella vaikka kävelyn yhteydessä. Yksittäisinä asioina toiseen kysymykseen kommentoitiin, että kuvia rakastavalle koulutukseen osallistuvalla kuvia voisi olla vieläkin enemmän, ja tehtävä 1 tuntui valtavan laajalta.

Kyselyn kolmas kysymys (Puuttuiko esitellystä virtuaalisesta luontopolusta jotain? - Miten haluaisit kehittää esiteltyä virtuaalista luontopolkua?) keräsi sosionomiopiskelijoille suunnatun kyselyn tavoin vähiten vastauksia. Nämä vastaukset olivat teemoiltaan yksittäisiä, eikä niistä noussut esiin selkeitä useiden vastaajien jakamia näkemyksiä. Vastauksissa tuotiin esiin, että ympäristötunteista puhuttaessa voisi käsitellä tarkemmin sitä, kuinka voisi rakentavasti käsitellä lasten, syystä tai toisesta, esiin nousevia negatiivisia tunteita luonnossa tai luontoa kohtaan. Ehdotuksena mainittiin myös, että luontopolun varrella voisi olla enemmänkin toiminnallisia rasteja, sillä teoriaa tuntui olevan aika pitkän matkaa ennen luontopolun ensimmäistä näköalapaikka-rastia.

10.4 Itsearviointi tavoitteiden saavuttamisesta

Henkilökohtaista oppimisprosessiani ajatellen koen kehittämistyönä toteutettavan opinnäytetyön sisältävän oleellisia ammatillista kasvua tukevia ominaisuuksia. Tämän ajatuksen äärelle pääsin luettuani Salosen (2013, 5) muotoilun yhdestä hänen toiminnallista opinnäytetyötä käsittelevän oppaansa tavoitteista. Sen mukaisesti tavoiteltavaa olisi, että toiminnallisen opinnäytetyöprosessin myötä opiskelijan olisi mahdollista kehittää ajatteluaan ja ammatillista osaamistaan siten, että siitä muotoutuu tapa edistää vastaavanlaisia hankkeita työelämässä valmistuttuaankin. Salonen (2013, 5) määrittelee tämän toimintaoppimiseksi ja tärkeäksi ammatilliseksi edellytykseksi työelämässä.

Työelämäkumppaniltani ja koulutukseen osallistuneilta saamani palautteen perusteella koen opinnäytetyölläni vastanneeni sille asetettuihin tavoitteisiin. Kehittämistyönä toteutettavan opinnäytetyöni tarkoituksena oli luoda digitaalista koulutusmateriaalia varhaiskasvatusalan ammattilaisille suunnattuun koulutukseen. Tämän materiaalin rakentamisen tavoitteena oli vahvistaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten edellytyksiä luoda kestävää luontosuhdetta osana varhaiskasvatuksen arkea. Virtuaalisesta luontopolusta annettu palaute antaa aihetta ajatella, että koulutusmateriaali on ollut koulutuksen osallistujille hyödyllistä niin

teoreettisen tiedon lisäämiseksi kuin käytännön toimintatapojen kehittämiseksi. Lisäksi virtuaalinen luontopolku ja siihen liittyneet pienet koulutusosuuteni ovat toimineet väylänä varhaiskasvatusalan ammattilaisten keskinäiselle vuorovaikutukselle, ja siten osaltaan tukeneet koulutukseen osallistuneiden ammatillista kasvua.

Opinnäytetyötä kokonaisuutena ajatellen oli työskentelyni tavoitteena myös kiitettävällä tavalla läpiviety henkilökohtainen oppimisprosessi, jossa keskeisessä osassa olivat yhteistyöhön, koulutusmateriaalin laatimiseen, prosessin hallintaan sekä hanketyöskentelyyn liittyvien henkilökohtaisten taitojeni kehittäminen. Koen, että olen työskennellyt hyvin ja kehittynyt kaikilla henkilökohtaisten tavoitteideni alueilla.

Kahdeksantena ja viimeisenä vaiheena kehittämistyön prosessissani oli kehittämistehtävän raportointi. Konstruktiivisen tutkimuksen kriteereiden laadukkaamman toteutumisen kannalta minun olisi ollut oleellista suunnata ajallisia resursseja paremmin raportointivaiheeseen ja etenkin siihen, miten kirjoitan auki kehittämistoimintaan liittyneitä erilaisia valintoja ja niiden perusteluita sekä, miten liitän teorian tietoa kehittämistyöni toiminnan kuvaukseen ja edellä mainittujen valintojen ja perusteluiden tueksi.

11 Pohdinta

Opinnäytetyöni viimeisessä luvussa tarkastellaan mahdollisuuksia virtuaalisen luontopolun edelleen kehittämiseksi. Ennen sitä tarkastellaan opinnäytetyön eettisyyttä.

11.1 Opinnäytetyön eettisyys

Kuula (2006, 21) määrittelee eettistä ajattelua kyvyksi pohtia sekä omat että yhteisön arvot huomioiden sitä, mikä erilaisissa tilanteissa on oikein tai väärin. Etiikka on moraalisia valintoja ja päätöksiä, jotka ovat osallisena kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Eettisiä kysymyksiä liittyy jo aiheen valintaan ja yhtä lailla niitä voi tulla vastaan valittaessa tutkimusmenetelmiä, hankittaessa tietoa ja tarkasteltaessa tutkimustulosten vaikutuksia. Erityisesti tilanteet, joihin liittyy eri suuntiin kohdistuvia tavoitteita tai intressejä edellyttävät tutkimuseettistä tarkastelua. Tutkimus- ja kehittämistoimintaa ohjaavat eettiset säännöt ja toimintaohjeet, joiden lisäksi toiminnan tulee olla laillisesti hyväksyttyä. Kaiken tämän tiedon hallinta ja sen yhdenmukainen noudattaminen voi toisinaan vaikuttaa haastavalta tehtävältä. Kaikkiin vastaantuleviin ongelmiin ei aina löydy etukäteen kirjattuja toimintaohjeita, mistä syystä tutkimustoimintaa tekevältä edellytetään myös tapauskohtaisesti sopivien ratkaisujen etsimistä. (Kuula 2006, 11 - 15.)

Tutkimuseettiset kysymykset olivat työskentelyssäni oleellisesti esillä asianmukaisten toimintatapojen noudattamisessa. Pyysin palautetta laatimastani koulutusmateriaalista

toimeksiantajaltani, pilottiryhmän jäseniltä ja koulutukseen osallistuvilta varhaiskasvattajilta. Pilottiryhmän jäseniltä ja koulutukseen osallistuneilta varhaiskasvatuksen ammattilaisilta en tiedustellut minkäänlaisia taustakysymyksiä enkä kerännyt heiltä minkäänlaisia henkilö- tai yhteystietoja.

11.2 Virtuaalisen luontopolun kehittäminen edelleen

Ajatuksia virtuaalisen luontopolun kehittämiseksi edelleen voin muotoilla annetun palautteen, omien kehittämistyön prosessin aikana syntyneiden havaintojen ja oivallusten sekä sellaisen pohdinnan kautta, jossa määriteltäisiin millaisia (mahdollisesti uusiakin) tarpeita löytyisi, jos virtuaalista luontopolkua päätettäisiin hyödyntää hieman eri koulutuskokonaisuudessa kuin missä se on nyt osana.

Täydennyskoulutukseen osallistuneiden antamassa palautteessa tuotiin esille, että luontopolkuun tutustumiseen olisi kaivattu enemmän aikaa. Koulutuksen kokonaisuutta, tavoitteita ja virtuaaliselle luontopolulle suunniteltua ajallista laajuutta ajatellen, voi miettiä, olisiko aikaa luontopolun käymiselle mahdollista järjestää enemmän. Virtuaalisen luontopolun kokonaisuuteen käytettävään aikaan vaikuttaa myös tehtävä 1 ja sen laajuus. Niin ollen kouluttajat voivat suunnata koulutukseen osallistuvien ajankäyttöä esimerkiksi muokkaamalla tehtävää 1 pienemmäksi. Tehtävän 1 tarpeellisuutta voi pohtia muutoinkin. Virtuaaliselle luontopolulle on mahdollista rakentaa erilaisia muita itsenäisesti tehtäviä tehtäviä. Näköalapaikkoina toimineita keskustelualueita on mahdollista käyttää osallistujien keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä ajatusten ja tiedon vaihtoon, vaikka erillistä tehtävää ei olisikaan käytössä.

Palautteessa tuotiin myös esiin ehdotus koulutusmateriaalin laatijan itse tekemiin ääniraitoihin, joiden avulla olisi mahdollista vähentää itse luettavan tekstin määrää. Virtuaalisen luontopolun jatkokehittämisessä onkin hyvä tarkastella mahdollisuuksia vaihtoehtoisten havainnollistamiskeinojen toteuttamiseksi. Erilaisten resurssien niin salliessa muun muassa ääniraidat ja audiovisuaalinen materiaali soveltuisivat polulle hyvin ja tukisivat oppimista.

Mainitsin itsearviointin kohdalla, että koen työskennelleeni hyvin ja kehittyneeni henkilökohtaisten tavoitteideni alueilla. Tästä huolimatta osaan hahmottaa virtuaalisessa luontopolussa kehittämisen kohteita. Kehittämistyön prosessi on kaiken siihen liittyneen vuorovaikutuksen ja palautteen vuoksi antanut minulle sellaista tietotaitoa, jonka avulla osaisin tehdä virtuaalisesta luontopolusta paremman, mikäli minulla oli mahdollisuus työskennellä sen parissa uusi kehittämistyön prosessin matka. Ilman edellä mainittua tietotaitoa en osaisi tehdä virtuaalisesta luontopolusta tämän hetkisestä oleellisesti parempaa, vaikka minut palautettaisiin sen tekemisen kanssa alkuperäiseen lähtöpisteeseen ja vaikka voisin käyttää työskentelyyn aiempaa enemmän aikaa. Yhteistoiminnallisessa kehittämistyössä on ikään kuin huojentavaa se, että sen lopputulema voidaan asettaa tarkasteluun kehittämiskohteiden löytämiseksi. Pohdinat jatkokehittelyn tarpeesta ja ideoista ovat osa kehittämistyön prosessia, ja on luonnollista,

että ajatuksia jatkokehittelyksi myös muodostuu. Tämä siitä huolimatta, että kyseiselle prosessille asetetut tavoitteet olisi saavutettu. Kokonaisasetelma, jossa tavoitteena ei ole äärimilleen hiottu lopputulos vaan mahdollisuudet aina uusiin, dialogisiin yhteistoiminnallisen kehittämisen matkoihin istuu hyvin realistiseen maailmaan.

Lähteet

Painetut

Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E. & Tani, S. 2020. Ympäristökasvatus. Kestävän tulevaisuuden käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kupias, P. & Koski, M. 2010. Hyvä kouluttaja. Helsinki: Sanoma Pro.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2020. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osamista liiketoimintaan. 3. - 6. painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Sähköiset

Finto. 2015. Kestävän kehityksen kasvatus. Viitattu 3.3.2023.

<https://finto.fi/keko/fi/page/p61>

Helsingin yliopisto. 2017. Millainen on vaikuttava koulutus? Viitattu 2.3.2023.

<https://hyplus.helsinki.fi/millainen-on-vaikuttava-koulutus/>

Kankainen, S. 2021. Onnistuneen koulutuksen toteuttaminen: ”suunnittele, suunnittele, suunnittele!”. Viitattu 2.3.2023. <https://hyplus.helsinki.fi/onnistuneen-koulutuksen-toteuttamisen-suunnittele-suunnittele-ja-suunnittele/>

Kansallisen koulutuksen arviointikeskus. 2021. Karvin yhteenveto eri arviointien johtopäätöksistä ja kehittämisehdotuksista. Viitattu 17.2.2023. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Henkil%C3%B6st%C3%B6koulutuksen%20kehitt%C3%A4miskohteet%20Karvi%20syksy%202021.pdf>

Kleemola, J. 2019. Taidetta luonnossa - 8 vinkkiä lasten luoviin ulkohetkiin. Viitattu 5.6.2023. <https://taidekoti.com/2019/05/taidetta-luonnossa/>

- Korpela, K., Borodulin, K., Neuvonen, M., Paronen, O. & Tyrväinen, L. 2014. Analyzing the mediators between nature-based outdoor recreation and emotional well-being. Viitattu 16.2.2023. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494413000753>
- Koulutus.fi. 2021. Mitä on täydennyskoulutus. Viitattu 1.3.2023. <https://www.koulutus.fi/op-paat/mita-on-taydennyskoulutus-15647>
- Laakso, M. 2023. Matleenan blogi. H5P-työkalut. Viitattu. 19.5.2023. <https://www.matleena-laakso.fi/p/h5p.html>
- Laurea. 2023a. Laurea organisaationa. Viitattu 17.2.2023. <https://www.laurea.fi/tietoa-meista/organisaationa/>
- Laurea. 2023b. Laurea yhteistyössä. Viitattu 20.2.2023. <https://www.laurea.fi/tietoa-meista/uudellamaalla/>
- Laurea. 2023c. Tutkimus, kehitys ja innovaatiot. Viitattu 20.2.2023. <https://www.laurea.fi/tki/>
- Laurea. 2023d. Strategia 2030. Viitattu 17.2.2023. <https://www.laurea.fi/tietoa-meista/strategia-2030/>
- Lukka, K. 2001. Konstruktiivinen tutkimusote. Viitattu. 6.3.2023. <https://metodix.fi/2014/05/19/lukka-konstruktiivinen-tutkimusote/>
- Nurro, M. & Laapotti, S. 2021. Vartti virtuaaliluonnossa pitää stressin loitolla. Viitattu 15.2.2023. <https://www.tuni.fi/unit-magazine/artikkelit/vartti-virtuaaliluonnossa-pitaa-stressin-loitolla>
- Ojala, A., Neuvonen, M., Kurkilahti, M., Leinikka, M., Huotilainen, M. & Tyrväinen, L. 2022. Short virtual nature breaks in the office environment can restore stress: An experimental study. Viitattu 16.2.2023. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272494422001542?via%3Dihub>
- Parikka-Nihti, M. & Hilander, M. 2023. Kestävää tulevaisuutta tukeva pedagogiikka varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Viitattu 3.2.2023. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kestavaa-tulevaisuutta-tukeva-pedagogiikka-varhaiskasvatuksessa-ja>
- Peda.net. 2023. Mandala luonnonmateriaaleista. Viitattu 5.6.2023. <https://peda.net/kirkkonummi/varhaiskasvatus/ymparistokasvatus/kodan-qr-koodi-rastit/mandala-luonnonmateriaaleista>

Sadeharju, M. 2020. 10 vinkkiä verkkokoulutuksen suunnitteluun. Viitattu 2.3.2023.

<https://hyplus.helsinki.fi/10-vinkkia-verkkokoulutusten-suunnitteluun/>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Viitattu

17.2.2023. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Sitra. 2020. Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä. Viitattu 30.11.2022. [https://me-](https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf)

[dia.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf](https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf)

Sitra. 2023. Megatrendit 2023. Sitran selvityksiä. Viitattu 20.2.2023.

https://www.sitra.fi/app/uploads/2023/01/sitra_megatrendit-2023_ymmarrysta-yllatysten-aikaan.pdf

Suomen ympäristökeskus. 2022. IPCC:n raportti: Ilmastonmuutos on vaikuttanut vakavalla tavalla luontoon ja ihmisiin - vaikutukset jakautuvat epätasaisesti. Viitattu 14.2.2023.

[https://www.syke.fi/fi-FI/Ajankohtaista/IPCCn_raportti_Ilmastonmuutos_on_vaikutt\(62594\)](https://www.syke.fi/fi-FI/Ajankohtaista/IPCCn_raportti_Ilmastonmuutos_on_vaikutt(62594))

Terkki-Mallat, M. 2020. Valmennuksen ja koulutuksen suunnittelu: asiakas ja oppija keskiöön.

Viitattu 2.3.2023. <https://hyplus.helsinki.fi/valmennuksen-ja-koulutuksen-suunnittelu-asiakas-ja-oppija-keskioon/>

Tyrväinen, L., Ojala, A., Korpela, K., Lanki, T., Tsunetsugu, Y. & Kagawa, T. 2014. The influence of urban green environments on stress relief measures: A field experiment. Viitattu

16.2.2023. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494413000959>

Varhaiskasvatuslaki (540/2018). Viitattu 5.6.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Opetushallitus.

Turku. Viitattu 10.2.2023. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2022>

Julkaisemattomat

Green Art - luonnosta luovasti. Hankekuvaus.

Kuviot

Kuvio 1: Prosessikaavio kehittämistyön prosessista.....	23
Kuvio 2: Virtuaalinen luontopolku Canvas verkko-oppimisympäristön moduulinäkymässä	26
Kuvio 3: Virtuaalisen luontopolun kartta	27
Kuvio 4: Esimerkki virtuaalisen luontopolun sisältöön yhdistetyistä ulkoisista linkeistä	28
Kuvio 5: Esimerkki Power Pointilla tehdystä kuvasta virtuaaliselle luontopolulle.....	29
Kuvio 6: Esimerkki H5P-työkalulla virtuaaliselle luontopolulle tehdyistä diasarjan dioista 1 ja 2	29
Kuvio 7: Esimerkki H5P-työkalulla virtuaaliselle luontopolulle tehdyistä diasarjan dioista 3 ja 4	30
Kuvio 8: WordArt sanapilvi: Mikä antaa sinulle toivoa ympäristökasvatustyössä?	35

Liitteet

Liite 1: Tutkimuslupa	48
Liite 2: Tiedote pilotoinnista sosionomiopiskelijoille	50
Liite 3: Kyselylomake sosionomiopiskelijoille	51
Liite 4: Kyselylomake täydennyskoulutukseen osallistuneille	52
Liite 5: Työelämäkumppanin täydentämä arviointilomake	53

Liite 1: Tutkimuslupa

LAUREA	AMMATTIKORKEAKOULU University of Applied Sciences	TUTKIMUSLUPAHAKEMUS	Päivämäärä: 22.2.2023	Sivu 1/3
---------------	---	----------------------------	-----------------------	----------

Tutkimuslupahakemuksen tulee sisältää ainakin seuraavat seikat.
Tarvittaessa voit antaa lisätietoja liitteessä.

NIMI: Eila Aaltonen
TEHTÄVÄ/VIRKA-ASEMA/OPPIARVO: ammattikorkeakouluopiskelija
OSOITE:
PUHELINNUMERO:
SÄHKÖPOSTI:
PÄIVÄYS: 22.2.2023

Työn [tutkimuksen, opinnäytetyön, jatko-tutkinnon] tekijä/t:	Eila Aaltonen
Koulutusohjelma/ korkeakoulu/yliopisto:	Sosionomi / Laurea-ammattikorkeakoulu
Toimipiste:	Hyvinkää
[tutkimuksen, opinnäytetyön, jatko-tutkinnon] Ohjaaja/ohjaajat:	Opinnäytetyön ohjaaja
Ohjaajani on hyväksynyt tutkimuslupahakemukseni	☒ Kyllä ☐ Ei
Työn/tutkimuksen nimi:	Opinnäytetyö: Virtuaalista luontopolkua pitkin ympäristökasvatukseen vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa.
Tevoitteet/ tutkimusongelma:	Opinnäytetyöni tarkoituksena on laatia digitaalista koulutusmateriaalia Laurea-ammattikorkeakoulun Green Art -luonnosta luovasti hankkeen koulutukseen, joka on suunnattu varhaiskasvatukseen ammattilaisille. Suunnitelmassa on luoda
Tarvittavien tietojen/ aineistojen määrittely: Tarkka rajaus mitä tietoja tarvitaan, missä tiedostomuodossa ne tarvitaan ja miten tiedot toimitetaan tutkimuslupan hakijoille:	Opinnäytetyöni on kehittämistyö, jonka aikana tuotan digitaalista koulutusmateriaalia Green Art nimiselle hankkeelle. Suunnitelmana on pyytää kyselyä kyselyä koulutusmateriaalista palautetta ja kehitysideoita työskentelyprosessin kahdessa eri vaiheessa. Ensimmäisen kerran palautetta pyydetään sosionomiopiskelijoilta 22.3.2023 ja toisen kerran Laurea-ammattikorkeakoulun täydennyskoulutukseen osallistuvilta huhtikuussa 2023. Kummassakin tilanteessa olen iloa tuesta!

(jatkuu)

(jatkuu)

Aikateulu (noin kahden kuukauden tarkkuudella):	Tavoitteena on, että opinnäytetyöni toteutusvaihe alkaa 1.3.2023 ja opinnäytetyö julkaistaan 29.5.2023 mennessä.
Liitteet (edellytetään: tutkimussuunnitelma mukaan lukien aineistonhallintasuunnitelma, kyselylomake, teemaheastattelurunko, jne.):	Liittelinä mukana opinnäytetyösuunnitelma, aineistonhallintasuunnitelma, alustava kyselylomake sosionomiopeksilloille sekä alustava kyselylomake täydennyskoulutukseen osallistuvilla.
Tietosuojaseloste <small>Jos kyllä, niin täytä tiedot seuraavalle sivulle, jos ei, perustele tähän</small>	☐ Kyllä ☒ Ei Perustelut: Opinnäytetyöni toteutetaan kehittämishakemusta todennäköisesti.
Lupa julkaista tiedot saadusta tutkimusluvasta Laurean www sivuille (työn/tutkimuksen tekijä(t) ja työn/tutkimuksen nimi)	☒ Kyllä ☐ Ei Perustelut:
Päätöksentekijä täyttää Laureassa	☒ Tutkimuslupa myönnetään ☐ Tutkimuslupaa ei myönnetä Perusteet: Laurean TKIO-toiminnan kehittäminen.
Päätöksentekijä nimi ja päivämäärä	10.3.2023

Tutkimuslupan myöntämisen ja tietojen/aineiston luovuttamisen ehtona on se, että tutkimuksen/selvityksen tekijä sitoutuu huolehtimaan tietojen käsittelystä ottaen huomioon henkilötietojen käsittelyä ja yksityisyyden suojaa koskevan lainsäädännön. Tutkimuksen/selvityksen tekijä on velvollinen käyttämään tietoja/aineistoa luottamuksellisesti ja ainoastaan tämän tutkimuksen/selvityksen tekemiseksi sekä turvaamaan tarkastelemissaan henkilöiden intimitettiin ja anonymiteetin. Tutkimuksen/selvityksen toteuttamisen jälkeen aineisto hävitetään asianmukaisella tavalla.

Jos tutkimuksessa syntyy henkilötietoja koskeva rekisteri, tulee liitteenä olla myös EU:n yleisen tietosuojasetuksen 13 ja 14 artiklojen mukainen tietosuojaseloste. Tarvittaessa hakemuksen liitteenä tulee olla myös tutkimuseettinen ennakkoarviointilausunto.

Tutkimuslupan hakija toimittaa myöntäisen päätöksen henkilölle, joka vastaa aineiston luovuttamisesta Laurea-ammattikorkeakoulun sovelluksesta. Tässä yhteydessä tutkimuslupan saanut sopii myös esim. kyselyjen lähettämisen käytännön toteuttamisesta.

Liite 2: Tiedote pilotoinnista sosionomiopiskelijoille

Kutsu

Eila Aaltonen

10.3.2023

Kutsu virtuaalisen luontopolun pilotointitapahtumaan

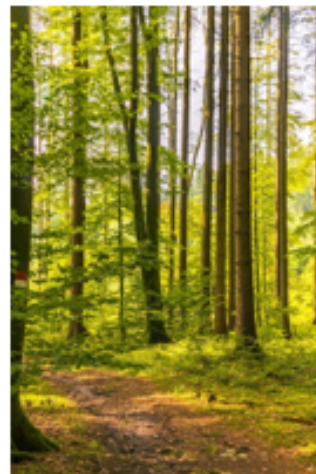
20.3. ja 22.3.2023

Tervetuloa osallistumaan opinnäytetyönä toteutettavan virtuaalisen luontopolun pilotointitapahtumaan, joka pidetään kahtena ajankohtana luovuus ja toiminnallisuus asiakastyössä -opintojakson luentojen yhteydessä 20.3. ja 22.3.2023 Laurea-ammattikorkeakoulun Tikkurilan kampuksella kello 12:30 alkaen. Kutsu on suunnattu kaikille kyseisen opintojakson opiskelijoille. Osallistuminen itselle suunnatulle luennolle on riittävää, sillä molempien tapahtumien sisältö on samanlainen.

Toteutan kehittämistyömuotoista opinnäytetyötäni osana Opetushallituksen rahoittamaa Laurea-ammattikorkeakoulun hanketta nimeltään Green Art - luonnosta luovasti. Hankkeen tavoitteeksi on hankekuvauksessa määritelty menetelmäosaamisen tarjoaminen varhaiskasvatuksen henkilöstölle liittyen kuvalliseen ilmaisuun ja elävään luontosuhteeseen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisen ympäristökasvatuksen vahvistaminen. Hanke toteutetaan varhaiskasvatusalan ammattilaisille suunnattuna täydennyskoulutuksena.

Opinnäytetyöni nimi on Virtuaalista luontopolkua pitkin ympäristökasvatuksen vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöni tarkoituksena on laatia digitaalista koulutusmateriaalia Canvas verkko-oppimisympäristöön. Rakennan virtuaalisen luontopolun, jonka avulla on tavoitteena vahvistaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten edellytyksiä luoda kestävää luontosuhdetta osana varhaiskasvatuksen arkea.

Pilotointitapahtuman aikana esittelen kyseistä virtuaalista luontopolkua, ja olen suuresti kiinnostunut kuulemaan mielipiteitänne siitä, miten olen edellä mainitussa tavoitteessa onnistunut. Esittelyn päätteeksi pyydän halukkaita antamaan palautetta lyhyen, paperisen kyselylomakkeen avulla. Kysely toteutetaan nimettömänä ja ilman taustatietojen tiedustelua. Toivottavasti tapahtuma virittää myös keskustelua, jolle varaan lopuksi myös aikaa. Kyselyn vastaukset ja keskustelun anti toimivat minulle

(Kuva Pixabay)

arvokkaana apuna virtuaalisen luontopolun kehittämiseksi. Opinnäytetyössäni viitataan saamaani palautteeseen yleisellä tasolla.

Ystävällisin terveisin ja lisätietoja mielellään antaen

Eila Aaltonen

eila.aaltonen@student.laurea.fi

Liite 3: Kyselylomake sosionomiopiskelijoille

Kysely Green Art - luonnosta luovasti -hankkeen materiaaliosta nimeltään virtuaalinen luontopolku

Esitelty virtuaalinen luontopolku on suunnattu varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Pyydän Sinua kuvittelemaan, että työskentelisit varhaiskasvatuksen ammattilaisena, ja vastaamaan seuraaviin kysymyksiin siitä näkökulmasta.

1. Mikä virtuaalisessa luontopolussa oli hyvää?
2. Mitä haluaisit muuttaa virtuaalisessa luontopolussa?
3. Mitä toivoisit virtuaaliselta koulutukselta, jonka tarkoituksena on vahvistaa päiväkodissa toteutettavaa ympäristökasvatusta?
4. Puuttuiko esittelystä virtuaalisesta luontopolusta jotain? - Miten haluaisit kehittää esiteltyä virtuaalista luontopolkua?

Liite 4: Kyselylomake täydennyskoulutukseen osallistuneille

Kysely Green Art - luonnosta luovasti -hankkeen materiaaliosta nimeltään
virtuaalinen luontopolku

1. Mikä virtuaalisessa luontopolussa oli hyvää?

2. Mitä haluaisit muuttaa virtuaalisessa luontopolussa?

3. Puuttuiko virtuaalisesta luontopolusta jotain? - Miten haluaisit kehittää virtuaalista luontopolkua?

Verkkotapaamisessa 4.4.2023 laadittiin AnswerGardenilla yhteinen sanapilvi, josta Eila Aaltonen teki WordArtilla maapallon mallisen sanapilvikuvan. Eila Aaltonen pyytää lupaa, että saisi esittää tämän kuvan opinnäytetyössään. Opinnäytetyössä ei tuoda esiin minkäänlaisia vastaajien henkilötietoja.

WordArtilla tehdyn maapallon mallisen sanapilvikuvan saa esittää Eila Aaltosen opinnäytetyössä nimeltään Virtuaalista luontopolkua pitkin ympäristökasvatuksen vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa:

Kyllä

Ei

Liite 5: Työelämäkumppanin täydentämä arviointilomake

AMMATTIKORKEAKOULU
University of Applied Sciences

Työelämän palaute

8.12.2015/ba

Hyvä työelämän edustaja

Kiitos, että tarjositte Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijalle/opiskelijoille mahdollisuuden tehdä opinnäytetyö yrityksenne/organisaatioonne. Työelämän kehittäminen on tärkeä osa opinnäytteidemme arvioinnissa. Pyydämmekin näkemystänne.

Yrityksen/organisaation nimi	Laurea-amk
Työelämän edustajan/Arvioijan nimi ja tehtävänimike	
Opinnäytetyön ohjaaja yrityksessä/organisaatiossa	
Opinnäytetyön tekijä/t	Eila Aaltonen
Miten yrityksenne/organisaatioonne hyödyntää tehtyä opinnäytetyötä?	Hyödynnämme Eilan opinnäytetyötä osana Green Art – Luonnosta Luovasti -hankkeen täydennyskoulutusmateriaalia. Eilan luoma virtuaalinen luontopolku on hieno kokonaisuus, joka avaa mielekkäällä tavalla kestävään kehitykseen, ilmastotunteisiin ja luontosuhteeseen liittyviä käsitteitä ja asioita.
Mitä uutta ja/tai odottamatonta tuli esille opinnäytetyöprosessin aikana tai tuloksissa?	Eila onnistui työllään avaamaan monia uusiakin kestävään luontosuhteeseen liittyviä käsitteitä ja liittämään ne hienosti ja raikkaasti osaksi täydennyskoulutustamme.
Miten kuvailisitte yhteistyötä opinnäytetyöntekijän/-tekijöiden kanssa?	<p>Alla hankkeessa mukana olleiden lehtoreiden kommentteja:</p> <p>Yhteistyö Eilan kanssa on alusta asti ollut hyvin helppoa ja mutkatonta. Eila on asioihin tarkasti perehtynyt ja sitoutunut. Hän pitäätyy hyvin sovitussa aikatauluissa ja hänellä on hyvät vuorovaikutustaidot. Hän on idearikas ja osaa hyvin sanoittaa ja tuoda julki osaamistaan. Hänen opiskelijaryhmissä tekemänsä pilotoinnit sekä täydennyskoulutuksen alussa pitämänsä alustus olivat huolella etukäteen suunniteltuja. Eilan osaaminen on ollut kaikin tavoin asiantuntevaa, ammattimaista ja kiitettävää. Olemme olleet erittäin tyytyväisiä kaikkeen Eilan tuottamaan ja tekemään!</p> <p>Eila on toteuttanut hankkeelle puitteissa asiantuntevasti sisältöä. Eilan Virtuaalinen luontopolku oli antoisa osa koulutusta ja kiitosta se sai mm. asiapitoisuudeltaan. Eila on mukava työtoveri, ammattilaisena luova, toimeen tarttuva, aikaansaava ja tunnollinen. On ollut ilo työskennellä Eilan kanssa!</p> <p>Eilan toteuttaman opinnäytetyö vahvistaa erityisesti varhaiskasvatuksessa toteutettavan ympäristökasvatuksen ja kestäväin kehityksen tematiikkaa sekä tarjoaa uuden tavan yhdistää teoreettinen tieto käytäntöön. Eila omaa asiantuntijan identiteetin ja toimii ammatillisesti työskentelyssään. Hän on idearikas, innostuva, ennakkoluuloton ja haasteisiin tarttuva persoona, joka uskaltaa ottaa sekä kantaa vastuuta. Yhteistyö on ollut hedelmällistä ja dialogista vuoropuhelua, jossa molemmat osapuolet ovat tulleet kuulluksi.</p>

(jatkuu)

(jatkuu)

8.12.2023/ba

--

Haluaisitteko jatkossakin tarjota opiskelijoillemme opinnäytetyön aiheita tai harjoittelupaikkoja?
 Miten haluaisitte kehittää yrityksenne/organisaationne ja Laurea-ammattikorkeakoulun yhteistyötä?

Kyllä. Sopivan hankkeen puitteissa tarjoamme mielellämme opiskelijoille mahdollisuuden tulla mukaan.

Paikka ja päivämäärä	12.5.2023
Työelämän edustajan/arvioijan allekirjoitus	
Nimenselvennys	
Voitte palauttaa lomakkeen myös ilman allekirjoitusta sähköpostilla joko suoraan koulun ohjaajalle tai opinnäytetyöntekijälle, joka välittää viestin ohjaajalleen siten, että viestiketjusta näkyy allekirjoittajan sähköpostiosoite.	